

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Стресостійкість банківської системи України

Студента 2 курсу 3м групи

спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Банківська справа»

Конотопця Федора
Миколайовича

Науковий керівник
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Київ - 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТРЕСОСТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ.....	6
1.1. Сутність поняття стресостійкості банківської системи	6
1.2. Фактори впливу на стресостійкість банківської системи і напрямки її забезпечення	11
1.3. Індикатори стресостійкості банківської системи.....	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РІВНЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	30
2.1. Аналіз впливу світових цін та макроекономічного середовища на стресостійкість банківської системи України.....	30
2.2. Аналіз впливу монетарних індикаторів на стресостійкість банківської системи України	41
2.3. Аналіз банківських ризиків та їх вплив на стресостійкість банківського сектору України.....	48
РОЗДІЛ 3. СИСТЕМА ЗАХОДІВ ЩОДО ЗМІЦНЕННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	62
3.1. Система заходів НБУ щодо зміцнення стресостійкості банківської системи.....	62
3.2. Удосконалення нормативно-правового поля функціонування банків як фактор зміцнення стресостійкості банківської системи України.....	69
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88
ДОДАТКИ.....	94

ВСТУП

Актуальність дослідження. Банківській сектор посідає чільне місце в економічному розвитку кожної держави. Банківський сектор сприяє мобілізації та використанню грошових ресурсів, забезпечує виконання фінансових зобов'язань, визначає динаміку інвестиційного процесу. Ефективна організація та управління банківським сектором та його спроможність протистояти потрясінням на фінансовому ринку, тобто функціонувати в умовах більшого навантаження, ніж те, яке дозволяє системі знаходитись в стійкому положенні в нормальних умовах є запорукою успішного протистояння зовнішнім та внутрішнім викликам.

На сучасному етапі оцінка стресостійкості банківської системи вимагає побудови таких сценаріїв, параметри яких спроможні чітко змодельовати поведінку банків. Це, у свою чергу, надасть змогу не тільки правильно врегулювати розмір банківського капіталу, здатного витримати максимальні потрясіння на фінансових ринках, але й сформулювати достатній обсяг грошових потоків у межах світової економіки залежно від стану інвестиційного клімату окремих країн та регіонів. Тому дослідження впливу різномірних ризиків на стресостійкість банківської системи сьогодні набуває все більшої актуальності.

Значна увага дослідженню головних аспектів запоруки фінансової стійкості фінансово – кредитних установ, а саме банків, та їхній ролі в економіці ринкової системи приділяється в наукових працях відомих зарубіжних та вітчизняних учених, а саме: В. І. Міщенко [1], О. І. Барановського [2], О. В. Васюренка [3], О. М. Колодізева [4], В. В. Коваленко [5], Ф. Мишкін [6], В.Александрова, Г. Задорожного, Е. Юрченка [7], Г. Шиназі [8], С. Науменкової [9], В. Зінченка [10], С. Міщенко [11], Н. Шелудька [12], О.В. Крухмалю [13].

Відаючи належне науковим напрацюванням вчених, до сих пір залишаються дискусійними та недостатньо дослідженими теоретичні, методичні та практичні аспекти стресостійкості банківської системи. Діяльність банків в швидко мінливих умовах вимагає більш глибокого вивчення

стресостійкості банківської системи, зокрема: визначення терміну «стресостійкість банківської системи»; виявлення впливу факторів на рівень стресостійкості; розробки заходів забезпечення стресостійкості банківської системи. Актуальність вищевикладених проблем, а також теоретично-прикладна цінність їхнього вирішення зумовили вибір теми даного наукового дослідження, визначили його мету та завдання.

Метою дослідження є розкриття поняття теоретичних засад та проведення аналізу стресостійкості банківського сектору, а також розробка пропозицій щодо її зміцнення.

Для досягнення цієї мети були сформульовані такі **завдання**:

- провести огляд літературних джерел та обґрунтувати сутність стресостійкості банківської системи;
- провести аналіз рівня стресостійкості банківської системи України;
- розробити рекомендації щодо підвищення рівня стресостійкості банківської системи України.

Об'єктом дослідження є процес оцінювання та забезпечення стресостійкості банківської системи України., а **предметом дослідження** – теоретико-методичні засади підтримки стресостійкості банківської системи.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові праці, рекомендації Базельського комітету та нормативні документи НБУ з питань стресостійкості банківської системи. В основу дослідження покладено загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: абстрактно-логічний – для аналізу фахової літератури, теоретичного узагальнення й формування висновків щодо сутності стресостійкості банківської системи та напрямків її забезпечення; декомпозиції – для розкриття мети дослідження та постановки завдань; методи аналізу та синтезу – для дослідження рівня транспарентності банків України.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі і нормативні акти України та Європейського союзу з питань регулювання діяльності банків;

офіційні дані Національного банку України, Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України; інформаційні огляди ресурсу Investing; наукові публікації з досліджуваної проблеми.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному: сформульовано авторське розуміння поняття «стресостійкість банківської системи».

Практичне значення одержаних результатів. Запропоновані пропозиції можуть бути використані при внесенні змін до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», Закону України «Про банки і банківську діяльність» а також ухвалення низки законопроектів «Про консолідацію регулювання ринку фінансових послуг», «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення процедури проведення фінансової реструктуризації » та ін.

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Публікації. Окремі результати дослідження знайшли відображення в наукових статтях: Конотопець Ф.М. Напрями забезпечення стресостійкості банківського сектору //Стратегії розвитку фінансового ринку України: зб. наук. ст. студ. денної форми навчання / відп. ред. Н.П. Шульга. – К.: Київ. нац. торг. - екон. ун-т, 2018. – 366 с. (С.112-119). Konotopets F.M. (2018) Napryamy zabezpechennya stresostiynkosti bankivs'koho sektoru [The directions of ensuring the stress resistance of the banking sector]. Journal of Scientific Papers «Social development & Security». 3(5), 48 – 57. Результати наукового дослідження стали основою для доповіді на науковій конференції «Стратегії розвитку фінансового ринку України» (м. Київ, 22-23 листопада березня 2017 р.) на тему «Напрями забезпечення стресостійкості банківського сектору».

Обсяг та структура роботи. Робота складається з 3 розділів, вступу, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи складає 87 сторінок. В роботі представлено 25 рисунків, 1 таблицю, 4 додатки та використано 58 наукових джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТРЕСОСТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

1.1. Сутність поняття стресостійкості банківської системи

Слід відмітити, що фінансові ризики виникли разом з появою грошового обігу і відносин «позичальник – кредитор». По мірі розвитку фінансових систем спектр ризиків також постійно розширювався. Завдання щодо ефективного управління ризиками та забезпечення стресостійкості банківського сектору встало надзвичайно гостро для всіх учасників фінансового ринку лише в останнє десятиріччя.

Значна увага дослідженню головних аспектів забезпечення фінансової стійкості фінансово – кредитних установ, а саме банків, та їхній ролі в економіці ринкової системи приділяється в наукових працях відомих зарубіжних та вітчизняних учених, а саме: В. І. Міщенко [1], О. І. Барановського [2], О. В. Васюренка [3], О. М. Колодізева [4], В. В. Коваленко [5], В.Александрова, Г. Задорожного, Е. Юрченка [6], Г. Шиназі [7], С. Науменкової [8], В. Зінченка [9], С. Міщенко [10], О.В. Крухмалю [11].

Слід відмітити, що поняття стресостійкості та надійності можливо признати, які пов'язані одне з іншим. В багатьох випадках оцінюється лише надійність або фінансовий стан банку на поточну дату і часто залишається поза увагою питання складання прогнозу стресостійкості [10]. Не враховується вплив багатьох факторів, а також напрямок їх впливу, негативний чи позитивний, характерні для кожного конкретного банку. Тоді як найбільшу цінність для клієнтів і наглядових органів представляє саме прогноз, що дає розуміння того, чи можна довіряти банку протягом деякого періоду в майбутньому.

Відзначимо, що економічна категорія «фінансова стійкість» у вітчизняній та іноземній наукових школах досі не має остаточного визначення. Наприклад, у нормативних положеннях Центрального банку Нідерландів під «фінансовою стійкістю» мається на увазі фінансова система, здатна до ефективного

розміщення ресурсів та абсорбції шоків, уникаючи руйнівного впливу на реальну економіку або на інші фінансові системи [1, с. 10].

Центральний банк Південно-Африканської Республіки характеризує фінансову стійкість як відсутність макроекономічних втрат від шоків, що діють на систему фінансового обміну [1, с. 11].

На думку Г. Щиназі, фінансова система може вважатися стабільною (стійкою), якщо вона полегшує ефективний розподіл ресурсів, спроможна здійснювати оцінку, котирування, розподіл та управління фінансовими ризиками і здатна виконувати свої найважливіші функції навіть за умов зовнішніх потрясінь або посилення диспропорцій [7, с. 23].

Фінансова стійкість, вважає С. Міщенко, «...відображає систему суспільних відносин між державою, фінансовими інститутами та учасниками фінансових ринків стосовно організації безперебійного, безперервного руху фінансових ресурсів у інтересах всіх учасників системи» [1, с. 40].

Окремі науковці визначають поняття «фінансова стійкість» через фактори, які впливають на стан фінансової системи і можуть вивести її з рівноваги.

На думку В. Александрова, Г. Задорожного та Е. Юрченка «...втрата стійкості в загальному випадку може відбуватися через зміни параметрів системи, через наявність непередбачених при створенні системи зовнішніх впливів або при порушенні зв'язків у системі, коли змінюється структура системи» [6, с. 40].

Кожне з наведених визначень має свої особливості. Так, визначення стійкості фінансової системи Банку Нідерландів і Центрального банку Південно-Африканської Республіки базується на здатності фінансової системи виконувати власні функції (мобілізацію заощаджень та ефективне розміщення ресурсів, належний рівень роботи платіжної та грошової системи, диверсифікацію ризиків і здатність до абсорбції шоків), незважаючи на різні шоки, притаманні дійсності [1, с. 11].

Водночас вказані банки акцентують увагу на недопущенні формування шоків безпосередньо самою фінансовою системою, а також на необхідності

усвідомлення суспільством можливості утримання чи досягнення стійкості фінансової системи (відсутність панічних настроїв у суспільстві та довіра до влади) [1, с. 11].

На наш погляд, найбільш повно розкривають зміст цієї економічної категорії спеціалісти НБУ. Під фінансовою стійкістю вони розуміють «...такий стан динамічної фінансової системи, за якого вплив будь – яких шоків на фінансову систему (чи на окремі її елементи) не заважає їй забезпечувати ефективний перерозподіл фінансових ресурсів в економіці, функціонування платіжної системи, а також абсорбацію (амортизацію) шоків» [1, с. 12].

Узагальнення поглядів на сутність фінансової стійкості банківського сектору дає можливість виокремити концептуальні підходи до розуміння змісту поняття «фінансова стійкість банківського сектору».

Відповідно до першого методичного підходу (прихильником якого є В. І. Міщенко) автори наголошують на здатності фінансової системи протистояти різноманітним шокам та ризикам й адекватно виконувати свої функції. В. І. Міщенко вважає: «...Такий стан динамічної фінансової системи, за якого вплив будь-яких шоків на фінансову систему (чи на окремі її елементи) не заважає їй забезпечувати ефективний перерозподіл фінансових ресурсів в економіці, функціонування платіжної системи, а також абсорбацію (амортизацію) шоків».[1, с. 12].

На думку В. Зінченко: «Це такий стан банківської системи, при якому реалізується сутність і призначення банківської системи в економіці, адекватно і ефективно виконуються її функції, а також забезпечується спроможність відновлювати цей стан після будь-яких відхилень від безпечних параметрів, викликаних дією кризових моментів (спадом економіки, фінансовою кризою, трансформацією економіки)». [9, с. 84].

О. В. Крухмаль вважає: «це динамічна інтегральна характеристика спроможності банку як системи трансформування ресурсів та ризиків повноцінно (з максимальною ефективністю та мінімальним ризиком)

виконувати свої функції, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища».[11, с. 67]

Відповідно до другого методичного відходу, акцент робиться на ознаках кризовості ситуації на ринку. Так, О. І. Барановський вважає: «Ситуація в банківській системі може вважатись кризовою, якщо є принаймні одна з таких умов:

- частка активів, що не працюють, у сукупному обсязі активів перевищує 10%;
- витрати на відновлення банківської системи перевищують 2% ВВП;
- проблеми банківського сектора спричиняють націоналізацію істотної частки банківського сектору;
- відбувається масове вилучення депозитів чи накладаються обмеження за їх виплатами, оголошуються «банківські канікули». [2, с. 78]

За третім методичним підходом фінансова стійкість розглядається з позиції впливу на стійкість держави. Так, згідно думки О. В. Васюренко, стабільність банківської системи є чинником забезпечення стабільності фінансової та економічної систем і економічної безпеки держави. На сьогоднішній день сприяння або її забезпечення є однією з основних функцій центральних банків.[3]

Відповідно до четвертого методичного підходу увага фокусується на впливі хисту менеджменту на рівень капіталізації. Удосконалення корпоративного управління та його вплив на процеси капіталізації банківських установ в Україні, на думку О. М. Колодізева, повинно здійснюватися в напрямі розкриття структури власності та нарощення статутного капіталу банків, активізації діяльності фондового ринку, зменшення ризику репутації та підвищення рівня довіри населення до банків. Вирішення цих питань сприятиме підвищенню рівня капіталізації банків, дасть змогу вирішити проблему економічної безпеки банківської системи країни, її надійності, фінансової стійкості та ефективності функціонування [4].

В. В. Коваленко виокремлює аспект антикризового управління. На її думку, специфічні властивості оцінки фінансової стійкості банку повинні мати прояв в антикризовому управлінні і містити: 1) вивчення нових якостей

розвитку банку як об'єкта управління в результаті розвитку фінансової і банківської системи; 2) виявлення причинно-наслідкових зв'язків у розвитку об'єктів і суб'єктів банківської системи; 3) визначення меж експертного знання менеджера і експертних систем, що використовуються в діагностиці кризи, її попередження і виходу з неї; 4) моніторинг за зміною стану ситуації в банківській сфері в умовах високої ентропійності ринкового макросередовища банків; 5) необхідність підвищення ефективності антикризових і прогностичних функцій діагностики.[5, с. 101].

С. Науменкова акцентує увагу на здатності системи усувати диспропорції «...Фінансова стійкість системи не ототожнюється з необхідністю забезпечення функціонування всіх її елементів із максимальною ефективністю, йдеться лише про здатність обмежувати та усувати диспропорції за допомогою механізму самокоригування» [8, с. 85].

З деякими з авторів, особливо з В. І. Міщенко, В. Зінченко, О. В. Крухмаль, С. Науменковою, неможливо не погодитись. Проте, незважаючи на досить вагомий дослідження чіткого визначення категорії стресостійкості банківської системи в науковій літературі не зустрічається. Тому ми маємо запропонувати свій підхід з визначення стресостійкості банківської системи, який в першу чергу пов'язаний зі здатністю системи адаптуватись до різноманітних впливів. Звернемось до словника. Так, в тлумачному словнику The Random House Dictionary of the English Language Hardcover – June 1, 1971 надається таке пояснення: «Адаптуватись значить: 1) приводитись у відповідність із вимогами або умовами, пристосовуватись або видозмінюватись належним чином; ... 2) пристосовуватись до різних умов, до навколишнього середовища тощо» [12].

На основі аналізу підходів щодо визначення поняття «фінансова стійкість банківської системи» запропоновано власне трактування: стресостійкість банківської системи – це здатність системи адаптувати свою структуру та функції в умовах впливу зовнішніх та внутрішніх фінансових ризиків таким чином, щоб система підтримувала якісне функціонування, тобто виконувала свої задачі в повному обсязі й була спроможна зберігати задану якість

функціонування. Дане авторське тлумачення є першою спробою зосередити увагу саме на безперервності процесу адаптування системи до зміни умов в яких вона функціонує. Сам термін існує вже досить давно, але при цьому ніхто не надає чіткого його трактування для однозначного розуміння сутності. До сьогодні автори концентрували увагу в основному на фінансовій стійкості, і нам не вдалося знайти визначення поняттю «стресостійкість банківської системи».

З метою забезпечення стійких позицій банкам потрібно безперервно вести моніторинг вразливих напрямків діяльності та спрямовувати свої зусилля на локалізацію чинників стресу, якими виступають ризики.

Сучасний банківський сектор необхідно розглядати як велику динамічну, цілеспрямовану, відкриту систему, яка характеризується значною кількістю підсистем, таких як: організаційного забезпечення, методичного забезпечення, інструментального забезпечення, кадрового забезпечення, функціонального забезпечення, інформаційно-технологічного забезпечення, і яка все більше схильна до впливу фінансових ризиків.

1.2 Фактори впливу на стресостійкість банківської системи та напрямки її забезпечення

Сучасними особливостями функціонування банківської системи і кожного конкретного банку є швидко мінливі умови і фактори впливу. Комерційні банки та Національний Банк України змушені приймати швидкі управлінські рішення і оперативно коригувати свою політику відповідно до змін ситуації на ринку.

В свою чергу фактори, що впливають на надійність банків і банківської системи, розглядалися в роботах багатьох авторів, наприклад, Барановський О. І. [7], Васюренко О. В. [3], Колодізев О. М. [5], Коваленко В. В. [6, 11, 13], Литвинов В. В. [10] та ін..

До основних факторів, що впливають на стресостійкість банківської системи доречно віднести:

По-перше, масштаби і швидкість кризи поширення деструктивних явищ у сфері державних фінансів.

По-друге, масштаби операцій з цінними паперами та бурхливий розвиток ринку похідних фінансових інструментів. У нинішніх умовах серія невдалих операцій з похідними цінними паперами протягом декількох тижнів може призвести до непоправного збитку для всієї банківської системи, що володіє солідним запасом міцності. На даний момент існує кілька факторів, що сприяють підвищенню уразливості фінансових інститутів і все більшого числа нефінансових компаній. [13].

У зарубіжних країнах часто настання фінансових криз пов'язують з активним розвитком ринку похідних фінансових інструментів, насамперед, деривативів. Всю сукупність деривативів, що обертаються в світі (багато з яких самі є похідними від інших похідних фінансових інструментів), і багаторазово перевищують за вартістю сукупний обсяг вироблених товарів і послуг, часто порівнюють з перевернутою пірамідою, заснованої на фундаменті реального виробництва і практично необмежено розширюється догори.

Ця аналогія дає наочне уявлення, як навіть слабке або незначне коливання в основі - реальному секторі економіки - призводить до значних потрясінь «надбудови» - ринку похідних цінних паперів. Безумовно, ці потрясіння роблять і сильний зворотний вплив на виробників товарів і послуг, які все частіше використовують фінансові деривативи не тільки для страхування своїх позицій, а й для отримання спекулятивного прибутку. Крім того, зростаюча складність структури самих похідних цінних паперів істотно ускладнює їх адекватну оцінку і своєчасне попередження ризиків [13].

По-третє, процес глобалізації світового господарства, при якому національні економіки виявляються все менш захищеними від впливу економічних криз в інших країнах [13].

До того ж глобалізація нерозривно пов'язана з тенденцією до дедалі більшої дерегуляції фінансових ринків, яка почалась в США в середині 80-х років та поступово розповсюдилась на європейські і азійські ринки, а також

фінансові ринки країн з економікою, що розвивається та перехідною економікою.

Основними напрямками дерегуляції стали:

- скасування обмежень по банківським депозитним ставкам і комісійних винагород для брокерів;
- поступовий допуск комерційних банків до повноцінних операцій на ринках цінних паперів, в тому числі і на термінових ринках [13].

Сьогодні в світі міжнародних фінансів ціни активів можуть змінюватися протягом декількох секунд, самі інструменти стають все більш витонченими, структура інвестиційних портфелів і методи управління ними постійно ускладнюються, а можливі збитки можуть досягати сотень мільйонів доларів [13].

Найбільші фінансові інститути, які активно працюють на міжнародних ринках капіталу, вже давно прийшли до розуміння того, що для запобігання загрози «звалювання в піке» та забезпечення стресостійкості необхідна щоденна, а в деяких випадках і «щомиттєва» кількісна оцінка можливих втрат за окремими операціями, клієнтами, підрозділами і напрямками бізнесу. Тобто безперервний постійний моніторинг ситуації за часом [13, с. 132].

На стресостійкість банківської системи впливає низка зовнішніх та внутрішніх чинників.

До зовнішніх факторів зазвичай відносять макроекономічні фактори [14], тобто такі, які визначають зовнішнє середовище функціонування банків, наприклад:

- рівень економічного розвитку (темп зростання ВВП);
- галузеву орієнтацію економіки;
- політичну стабільність в країні;
- частку державного сектора в економіці;
- рівень опрацювання банківського законодавства;
- наявні доходи населення;
- рівень інфляції;

- стабільність національної валюти;
- рівень розвитку фондового ринку;
- рівень конкурентного середовища на ринку банківських послуг;
- функціонування системи страхування вкладів та інші.

Ця група факторів більшістю вчених підрозділяється на загальноекономічні, фінансові, політичні, правові, соціально-психологічні та форс-мажорні.

Сукупність економічних чинників відображає стан економіки. Так, при економічному зростанні, як правило, збільшується число суб'єктів господарювання, ростуть економічні зв'язки, що сприяє зростанню попиту на банківські послуги як з боку підприємств і організацій, так і з боку населення. У разі кризового впливу спостерігаються протилежні процеси, які пригнічують банківську систему в цілому, що ускладнюють діяльність окремих банків, знижуючи їх надійність і ліквідність.

Розвиток банківської системи може стримуватися під впливом таких чинників, як надмірне податкове навантаження, відсутність достатніх фінансових ресурсів для здійснення банківських операцій, збитковість значної кількості великих і середніх підприємств, загальне зниження рівня доходів населення та інші.

До політичних факторів належать рішення органів влади і державного управління на всіх рівнях. Форс-мажорні обставини є наслідком стихійних лих і непередбачуваних подій, які призводять до збоїв в діяльності банку.

Відповідно до загальних макроекономічних критеріїв українська економіка може бути кваліфікована як, мала, відкрита, сировинна, енерговитратна та енергозалежна, зі спекулятивними суверенними рейтингами.

Під внутрішніми факторами розуміються такі, які генеруються банками і залежать безпосередньо від їх діяльності. Їх можна розділити на три групи:

- організаційні (наприклад, рівень професійної підготовки співробітників);
- технологічні;

- фінансово-економічні (стан ліквідності і платоспроможності, репутація банку, положення акціонерів та ін.) [14].

До зазначених внутрішніх факторів Барановський О. І. додає такі: зниження якості банківських активів; втрата довіри з боку вкладників, що підтверджується фактом відтоку депозитних коштів; зниження ліквідності; зменшення капіталізації банків; скорочення ресурсної бази банків; зростання процентних ставок; збільшення обсягів неповернутих валютних кредитів; складнощі із залученням нових інвестицій, зумовлені кризовими явищами на європейських фінансових ринках та зниженням кредитних рейтингів значної частини українських банків, високі ризики кредитування, що зумовлені неефективною структурою економіки; залежність банківської системи від фінансового стану підприємств-позичальників; рівень капітальної бази банківської системи та досить низька якість ресурсів; проблеми рефінансування банків; політичне втручання в діяльність банківської системи [2].

Перелік зовнішніх і внутрішніх факторів, здатних вплинути на стресостійкість банківської системи залежить також від фази економічного циклу, який здійснює безпосередню дію на неї.

У сучасних економічних умовах найбільший вплив на стресостійкість банків надають саме зовнішні чинники, задаючи певні, що не залежать від самих банків умови діяльності [15].

З метою забезпечення стресостійкості банківської системи важливо не тільки постійно відслідковувати вплив ключових факторів кризогенності, але й чітко визначити контури забезпечення стабільного та ефективного функціонування банківського сектору.

Запропоновані напрямки щодо забезпечення стресостійкості банківського сектору наведені на рис.1.1.

Наявність достовірної аналітичної інформації, методів її обробки, аналізу та форм представлення, що дозволяють вивчити реальний стан стійкості

банківського сектору, виміряти вплив факторів, що її визначають, а також обґрунтувати напрямки забезпечення стійкості в прогнозованому періоді.

Рис.1.1 Напрямки забезпечення стресостійкості банківського сектору*.

* складено автором за джерелами [13-17]

Універсальна система класифікації інформації є однією з необхідних умов ефективної оцінки стресостійкості банку та забезпечення інформованості всіх користувачів результатами оцінки. В сучасних умовах єдиний інформаційний простір необхідний для забезпечення узгодженості, несуперечливості, закінченості управлінських рішень [13, с. 76].

Система вимірювання ризиків, має обмежену здатність контролювати ризики або здійснювати їх моніторинг. Крім того, розвиненість інструментарію управління ризиками, який використовує банківський сектор, має бути адекватною складності і рівню ризиків, які він узяв на себе. Банківський сектор повинен періодично перевіряти надійність інструментів вимірювання, які він використовує. Належні системи вимірювання ризиків передбачають оцінювання як окремих операцій, так і портфельів банків.

Можливість отримання інтегральної оцінки сукупного ризику банку. Така оцінка повинна бути досить точною, щоб не вийти за межі обмежень по ліквідних коштах і власному капіталу, що накладаються на діяльність банку або

банківський сектор в цілому з боку регулюючих органів, кредиторів і клієнтів. Знання потенційних ризиків дозволяє керуючим направити капітал в ті сфери бізнесу, які характеризуються найкращим співвідношенням ризику і прибутковості, а також виробити стимули до зваженого відношення до ризиків з боку відповідних служб і відповідальних осіб [14, с. 435].

Наявність безперервного контролю за ризиками. Банківський сектор повинен встановити обмеження і довести їх до виконавців за допомогою положень, стандартів та процедур, які визначають обов'язки і повноваження працівників. Ці контрольні обмеження повинні бути дійовими інструментами управління, які можна уточнювати в разі зміни умов або рівня толерантності до ризику. Тобто повинно впроваджуватись гнучке реагування на ризики. Напрямок забезпечення стресостійкості банківського сектору полягає в ресурсному забезпеченні ризик-менеджменту, яке передбачає формування необхідних фінансових, кадрових та інших ресурсів, необхідних для реалізації заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків та підтримки необхідних контрольних процедур.

Не менш важливим напрямом забезпечення стресостійкості банківського сектору полягає в плануванні процедур та заходів, спрямованих на аварійному відновленні або забезпеченні безперервності бізнесу.

Подальшим розвитком цього напрямку забезпечення стресостійкості банківського сектору є впровадження інтегральної системи управління ризиками в банківському секторі, яка полягає в тому що усі елементи мають між собою прямий та зворотній зв'язок. Функціонування елементів системи спрямовано на досягнення місії, стратегічних і тактичних цілей, прийнятого для банківського сектору «апетиту» до ризиків, їх профілю, ризик-факторів, що забезпечує стійкість та надійність функціонування банківського сектору [18, с. 105].

На сьогодні управління ризиками в банках має здійснюватись згідно норм чинного законодавства. А саме відповідно до Постанови Правління НБУ від 11.06.2018 № 64 «Про затвердження Положення про організацію

системи управління ризиками в банках України та банківських групах». Кожен банк має створити комплексну, адекватну та ефективну систему управління ризиками з урахуванням особливостей своєї діяльності, характеру та обсягів його операцій, профілю ризику та системної важливості банку. Здійснюють комплексну оцінку щонайменше таких суттєвих видів ризиків: 1) кредитного ризику; 2) ризику ліквідності; 3) процентного ризику банківської книги; 4) ринкового ризику; 5) операційного ризику; 6) комплаєнс-ризиків; 7) інших суттєвих видів ризиків, на які банк наражається під час своєї діяльності.

Банк самостійно встановлює фактори, показники та поріг суттєвості інших видів ризиків на підставі обґрунтованих висновків та визначає порядок виявлення таких ризиків у методиці виявлення суттєвих ризиків. Банк установлює ліміти (обмеження) для суттєвих ризиків, що піддаються кількісному вимірюванню, у межах затвердженого ризик-апетиту. Банк створює надійну інформаційну систему щодо управління ризиками та звітування, яка забезпечує агрегування даних щодо ризиків банку, оперативне та достовірне вимірювання ризиків як на рівні окремого банку, так і на рівні банківської групи як в звичайних, так і в стресових ситуаціях. Кожен банк під час обрання моделей та інструментів оцінки ризиків урахує: 1) особливості своєї діяльності, характер, обсяг операцій, профіль ризику; 2) бізнес-потреби; 3) припущення, що є основою для моделей та інструментів; 4) наявність коректних та повних вхідних даних; 5) можливості інформаційної системи банку щодо управління ризиками; 6) досвід та кваліфікацію персоналу.

Окрім того, має регулярно (не рідше одного разу на квартал) здійснюватися стрес-тестування з метою оцінки ризиків та визначення спроможності протистояти потрясінням та загрозам, на які банк наражається під час своєї діяльності, або які можуть виникнути в майбутньому. Програма проведення стрес-тестування має забезпечувати: 1) визначення розміру збитків банку в цілому та в розрізі видів операцій у разі реалізації екстремальних, однак реалістичних стрес-сценаріїв, а також оцінку потенційних можливостей банку

покрити такі збитки; 2) оцінку впливу реалізації стрес-сценаріїв на дотримання банком граничних значень нормативів та лімітів валютної позиції, установлених Національним банком; 3) порівняння отриманих результатів з установленим рівнем ризик-апетиту; 4) визначення ступеня залежності величини ризиків від окремих факторів ризику, які пом'якшують або посилюють їх дію. [19]

Стрес-тестування, відповідно до Постанови НБУ № 460 від 06.08.2009 р. розглядають як метод кількісної оцінки ризику, який полягає у визначенні величини неузгодженої позиції, яка наражає банк на ризик, та у визначенні шокової величини зміни зовнішнього фактора – валютного курсу, процентної ставки тощо. Поєднання цих величин дає уявлення про те, яку суму збитків чи доходів отримає банк, якщо події розвиватимуться за закладеними припущеннями [16]. Результатом виявлення ключових ризиків повинна стати карта ризиків, що містить інформацію про ймовірність настання ризику та його значущість для банку.

Важливим напрямком забезпечення стресостійкості банківського сектору є впровадження рекомендацій Базельського Комітету та Європейських директив у вітчизняну банківську практику, а саме:

- Поправки до Базельської угоди про капітал, Нова концептуальна основа Угоди про капітал (Базель II);

Поправка до Угоди про капітал на врахування ринкових ризиків, прийнята у 1996 році, змінила перші два постулати угоди: до регулятивного капіталу банку було додано капітал третього рівня – короткостроковий субординований борг, а сам капітал став потрібен для покриття не лише кредитного, а й ринкових ризиків, до яких було віднесено процентний ризик, ризик пайових цінних паперів, валютний ризик та ризик товарних контрактів. Капітал третього рівня виділявся лише у разі, якщо банк оцінював ринкові ризики. У 2004 році Базельський комітет прийняв нову концептуальну редакцію Угоди про капітал – Базель II). У Базелі II визначено новий концептуальний підхід до нагляду

взагалі та до поняття адекватності капіталу зокрема. Цей підхід отримав у світі назву «нагляд на основі оцінки ризиків». Базель II містить три «компоненти-опори»: «Мінімальні вимоги до капіталу»; «Контроль з боку нагляду»; «Ринкова дисципліна». Три «компоненти-опори» доповнюють одна-одну і жодну з них не можна розглядати чи використовувати окремо від інших [20].

- Базель III : Загальні регуляторні підходи до підвищення стійкості банків і банківських систем;
- Базель III : Міжнародні підходи до вимірювання ризику ліквідності, стандартів і моніторингу [17].

У відповідь на виклики глобальної фінансово-економічної кризи Базельський комітет в грудні 2010 р. прийняв два документи – «Загальні регуляторні підходи до підвищення стійкості банків і банківських систем» та «Міжнародні підходи до оцінки ризику ліквідності, стандартів і моніторингу», також відомі як Базель III. Нові стандарти являють собою реформу регулювання капіталу й ліквідності на міжнародному рівні, спрямовану на зміцнення банківського сектора, підвищення його здатності переживати фінансові й економічні стреси незалежно від джерела їх походження, а також на вдосконалення банківського регулювання і нагляду. Нова редакція «Міжнародної конвергенції оцінки капіталу і стандартів капіталу: нові підходи», що дістала назву Базель III, містить низку документів, правил та рекомендацій, які становлять його основу. Міжнародна конвергенція встановлює нові мінімальні вимоги до капіталу, нові показники ліквідності та «леверидж», а також пропонує нові методики й підходи до оцінювання ризиків. Крім того, документ уводить більш жорсткі стандарти нагляду за банківською діяльністю, зокрема підвищує вимоги до розкриття інформації з питань управління ризиками. До основних переваг Базеля III треба віднести те, що Базельські стандарти мають підвищувати стійкість банків і захищати права споживачів фінансових послуг. Запропонований пакет нових правил має забезпечити стабільність фінансової системи, мінімізувати ризики та

ймовірність майбутніх криз, допомогти банкам долати економічні й фінансові потрясіння без істотної державної підтримки, що сприятиме зміцненню банківських установ у довгостроковій перспективі й підвищенню довіри до банківської системи з боку населення [21].

1.3. Індикатори стресостійкості банківської системи

Ключовими показниками оцінювання рівня стресостійкості банківської системи є Індикатори фінансової стійкості (Financial Soundness Indicators, FSIs), запропоновані МВФ у 2001 році, — показники поточного фінансового стану і стійкості фінансових установ країни і їх контрагентів з сектора корпорацій і сектора домашніх господарств. Індикатори фінансової стійкості дозволяють визначити сукупний вплив різних чинників на рівень стійкості фінансової системи.

Система індикаторів фінансової стійкості включає агреговані дані для окремих установ і показники, що дають уявлення про ринки, на яких здійснюють свою діяльність фінансові установи. Індикатори фінансової стійкості розраховуються і поширюються з метою використання в макропруденційних аналізі. Такий аналіз містить оцінку і контроль за сильними сторонами і уразливими місцями фінансових систем з метою підвищення фінансової стійкості, зокрема, зниження ймовірності кризи фінансової системи.

Побудова системи індикаторів фінансової стійкості ґрунтується на врахуванні таких критеріїв: охоплення найважливіших ринків і установ; аналітична значимість; виявлена корисність; значимість для більшості країн, установ або кризових ситуацій; доступність; симетричність відображення інформації на рівні сектора; використання агрегованої інформації; використання консолідованого підходу з метою уникнення подвійного обліку капіталу і діяльності [22].

У 2001 році МВФ представив першу систему індикаторів фінансової стійкості, а в 2004 році вона була уточнена і базовий набір показників визнаний

значущим для всіх країн світу. Практично з цього часу центральні банки провідних країн світу почали створювати відповідні підрозділи для аналізу і прогнозування стабільності функціонування банківських і фінансових систем.

Методологія МВФ, на якій базується розрахунок індикаторів фінансової стійкості передбачає компіляцію і поширення 40 індексів: 25 індикаторів для установ сектора депозитних корпорацій (12 з яких основні) і 15 індикаторів для клієнтів сектора депозитних корпорацій, в т.ч. : інші фінансові корпорації (2 індикатора), нефінансові корпорації (5 індикаторів), домашні господарства (2 індикатора), ліквідність ринку (2 індикатора) і ринки нерухомості (4 індикатора) [22]. Детальний перелік основних індикаторів фінансової стійкості депозитних корпорацій представлений у додатку А [23].

Національний банк України на основі методології, викладеної в «Індикаторах фінансової стійкості: Керівництво по компіляції» (МВФ, 2007 рік), щоквартально складає і поширює дані про індикатори фінансової стійкості сектора депозитних корпорацій (банків) за 12 основними та 10 рекомендованими індикаторами. Інформація про індикатори фінансової стійкості розміщується на сторінці МВФ в мережі Інтернет. [24]

На практиці для оцінки даних показників застосовується досить велика кількість коефіцієнтів. Тому виникає завдання вибору з існуючого безлічі коефіцієнтів тільки тих, які мають найбільший вплив на фінансову стійкість банку. Вибір коефіцієнтів повинен опиратися не на суб'єктивні судження аналітиків, а на встановлення суворої залежності від цих факторів фінансового стану банків. Представлені нижче коефіцієнти є найбільш показовими і найчастіше використовуються для визначення достатності капіталу, ліквідності, рентабельності і якості активів та пасивів в банках України.

До показників якості активів можна віднести такі коефіцієнти:

Коефіцієнт ефективності використання активів. Розраховується за формулою (формула 1.1):

$$K = \frac{\text{Дохідні активи}}{\sum \text{Активи}} \times 100 \quad 1.1$$

Рекомендоване значення коефіцієнта ефективності використання активів складає 85 %.

Коефіцієнт агресивності кредитної політики. Розраховується за формулою (формула 1.2):

$$K = \frac{\text{Кредити надані}}{\text{Залучені ресурси}} \times 100 \quad 1.2$$

Рекомендовані значення залежать від специфіки діяльності банку. При переважанні в банку операцій з кредитування даний коефіцієнт може досягати 90 - 95%. Але з метою зниження кредитного ризику і диверсифікації активів оптимальне співвідношення 60 - 70%.

Коефіцієнт якості кредитної заборгованості. Розраховується за формулою (формула 1.3):

$$K = 1 - \frac{\text{Резервина можливі втрати за кредитами}}{\text{Кредитна заборгованість}} \quad 1.3$$

Рекомендовані значення коефіцієнта якості кредитної заборгованості складають 96 – 99 %.

До показників достатності капіталу можна віднести такі норматив Н2. Даний норматив розраховується як співвідношення регулятивного капіталу до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями та на суму забезпечення кредиту (вкладень у боргові цінні папери) безумовним зобов'язанням або грошовим покриттям у вигляді застави майнових прав і

зважених за ступенем кредитного ризику. Нормативне значення коефіцієнта Н2 для діючих банків повинно бути не менше 10%. Для банків, що розпочинають операційну діяльність, цей норматив має становити: а) протягом перших 12 місяців діяльності з дня отримання ліцензії – не менше 15%; б) протягом наступних 12 місяців – не менше 12%; в) надалі – не менше 10%.

До показників якості пасивів можна віднести наступні коефіцієнти:

Коефіцієнт клієнтської бази. Розраховується за формулою (формула 1.4):

$$K = \frac{(Вклади + Кошти юридичних осіб)}{Залучені кошти} \times 100, \quad 1.4$$

Де: вклади – кошти фізичних осіб.

Рекомендоване значення коефіцієнта клієнтської бази складає 80 %.

Коефіцієнт стабільності ресурсної бази. Розраховується за формулою (формула 1.5):

$$K = \frac{(\sum Вклади - \text{Вклади до запитання})}{\sum Вклади} \times 100, \quad 1.5$$

Де: вклади – кошти фізичних осіб усього.

Рекомендоване значення коефіцієнта стабільності ресурсної бази становить 70%.

До показників ліквідності можна віднести наступні нормативи:

Норматив миттєвої ліквідності (Н4). Він розраховується як співвідношення високоліквідних активів до поточних зобов'язань банку. Нормативне значення складає 20 %.

Норматив поточної ліквідності (Н5). Розраховується як співвідношення активів з кінцевим строком погашення до 31 дня до зобов'язань банку з

кінцевим строком погашення до 31 дня. Нормативне значення закріплено у 40%.

Норматив короткострокової ліквідності (Н6). Даний норматив розраховується як співвідношення ліквідних активів до зобов'язань з кінцевим строком погашення до одного року не менше. Оптимальне допустиме значення становить 60%.

LCR (Liquidity Coverage Ratio) – це коефіцієнт покриття ліквідності. Визначає достатність високоліквідних активів фінансової установи для покриття короткострокових зобов'язань. Являє собою відношення (результат ділення) величини високоліквідних активів до можливого чистого відтоку грошових коштів (тобто відтоку за вирахуванням можливих притоків) протягом 30-денного стресового періоду. Відношення має бути більше ніж 100%, іншими словами, високоліквідні активи повинні повністю покривати, перевищувати можливий відтік готівки при стресовому сценарії. LCR – один з ключових елементів реформ Базельського комітету для забезпечення більшої стійкості банківського сектору.

NSFR (Net stable funding ratio) – коефіцієнт чистого стабільного фінансування. Як і LCR, регулює банківську ліквідність відповідно до Базель III. Цей коефіцієнт спрямований на розрахунок частки довгострокових активів, які фінансуються за рахунок довгострокового і стабільного фінансування. Під стабільним фінансуванням маються на увазі депозити клієнтів та довгострокове фінансування. Короткострокове фінансування не враховується. Являє собою відношення наявного стабільного фінансування до необхідного стабільного фінансування.[25]

До показників прибутковості можна віднести наступні коефіцієнти:

Коефіцієнт рентабельності активів. Даний коефіцієнт розраховується як відношення прибутку банку після оподаткування на звітну дату до середньої вартості використовуваних банком активів за відповідний період і виражається

у процентах. На практиці вважається, якщо показник прибутковості активів перевищує 1 %, то банк працює рентабельно.

Коефіцієнт рентабельності капіталу. Даний показник розраховується як відношення прибутку банку після оподаткування на звітну дату до середньої вартості балансового капіталу за відповідний період і виражається у процентах. Оптимальне значення має становити не менше 15 % [26-28].

Прикладом багатокритеріального підходу до визначення банківської кризи є праця А. Деміргука та Е. Детрагіше (1998), в якій автори обґрунтували найбільш релевантний набір індикаторів системної кризи у банківському секторі [29, с. 82–85]. Вчені відзначають, що системність банківської кризи виникає за наявності таких умов:

- частка простроченої заборгованості в кредитному портфелі по банківській системі становить 10 % і більше;
- кошти, що виділяються на підтримку банківської системи, становлять 2 % від ВВП і більше;
- у результаті проблем у банківському секторі відбувається широкомасштабна націоналізація банківської системи;
- вилучення коштів з банківської системи має екстенсивний характер (спостерігається набіг на банки або такі регуляторні заходи, як заморожування депозитів, надання державних гарантій та ін.).

У праці Л. Лаєвена і Ф. Валенсії (2008) визначення системної банківської кризи представлено через кількісну зміну таких показників:

- відтік депозитів, зафіксований на рівні 5 % і вище в щомісячному обчисленні;
- введення обмежень на зняття депозитів (дамі-змінна у моделі, що набуває значень "так/ні", "1/0") та підтримка державою у вигляді гарантій за кредитами;

- надання додаткової ліквідності банкам у розмірі 5 % від загальної суми депозитів, принаймні вдвічі більше, ніж у попередньому році. [30, с. 19].

Для виявлення об'єктивних індикаторів, які достовірно підтверджують наявність системної банківської кризи, В. Кисельовим систематизовано матеріали МВФ по більш ніж 114 країнах за 1970–2008 рр. Дослідник доходить висновку, що найбільш точним якірним індикатором системної банківської кризи є показник погіршення якості активів (кредитного портфеля) та зростання непрацюючих позик – він наявний у 38 % із зафіксованих МВФ понад два десятки банківських криз. Іншими індикаторами, які досить точно вказують на кризу, є реструктуризація банківського сектора (частота присутності. серед виявлених МВФ криз 24 %), нестабільність на ринку активів і фінансових ринках (15 %), зовнішні шоки (15 %), надання додаткової ліквідності банківського сектора (12 %) та набіг на банки (11 %) [31, с. 87].

На основі проведених досліджень В. Кисельовим сформовано динамічний інтегральний індикатор банківської кризи, який складається з групових та одиничних показників:

- зовнішні боргові шоки (зобов'язання перед нерезидентами та вимоги до нерезидентів);
- ресурсна база банківського сектора (депозити фізичних осіб та кошти юридичних осіб);
- кредитні ризики (кредитний портфель та прострочена заборгованість по кредитному портфелю);
- ліквідність банківської системи (міжбанківські зобов'язання та прострочені міжбанківські зобов'язання);
- власний капітал банківського сектора та активи банківського сектора.

При формуванні інтегрального індексу вчений використовує не абсолютні показники, а їх темпову динаміку. Відповідно, чим більш нестабільною є поведінка інтегрального індикатора, тим з вищою ймовірністю можна зробити висновок про наявність системної банківської кризи [31, с. 94].

У роботі Д. Хоружого виділені три групи показників: сигналізатори, збудники та каталізатори. Основними показниками – сигналізаторами, що свідчать про глибину розвитку кризових явищ у банківській системі, є динаміка чистих активів, їх рівень відносно ВВП; прибутковість банківських активів після формування резервів та ризик кредитного портфеля. Так, зміна чистих активів банківської системи є одним з фундаментальних абсолютних показників стану її кризогенності. Позитивна динаміка вказує на нормальний розвиток банківської системи, нарощування нею свого ресурсного потенціалу. Уповільнення темпів зростання активів свідчить про накопичення деструктивних явищ у банківській діяльності, а падіння чистих активів є симптомом загострення кризи банківської системи та об'єктивною ознакою посилення стану її кризогенності. Якщо показник динаміки чистих активів виявляє ознаки стану кризогенності і швидкості їх поширення, то на масштабність проблеми вказує відносний показник – співвідношення чистих активів банківської системи до ВВП. Цей фактор свідчить, якими є глибина і масштаб поширення деструктивних процесів у банківській системі та яким чином співвідноситься її ресурсний потенціал із загальним потенціалом економіки. На поглиблення розвитку кризових явищ і посилення стану кризогенності банківської системи також вказують інші показники сигналізатори, зокрема накопичений рівень ризиків кредитного портфеля (сформовані резерви до валового портфеля, %), причому як юридичних, так і фізичних осіб.

Найбільш значимими показниками – збудниками стану кризогенності є індекси промислового виробництва та реальної заробітної плати; фінансові результати (прибутки/збитки) реального корпоративного сектора економіки;

платіжний баланс, валютний курс та динаміка процентних ставок банківського ринку. Показниками-каталізаторами, які характеризують стійкість ресурсної бази банків є частка депозитів клієнтів відносно кредитного портфеля; частка коштів на вимогу, частка залучених коштів у загальних ресурсах банків та покриття валютних зобов'язань валютними активами. Показниками-каталізаторами, які характеризують капітальну стійкість банківської системи, є адекватність регулятивного капіталу (H2), частка капіталу першого рівня в структурі власного капіталу, рівень покриття депозитів клієнтів власним капіталом та співвідношення профіциту/дефіциту валютних ресурсів до власного капіталу. Показниками-каталізаторами, які розкривають поточну ефективність роботи банківської системи, є процентна маржа, частка процентних доходів у сукупному доході та маржинальність валового кредитного портфеля до формування резервів.[32]

Основною вимогою, якій повинні задовольняти коефіцієнти стійкості, які використовуються в методиці, є їх сумісність між собою по розмірності та спрямованості.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РІВНЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз впливу світових цін та макроекономічного середовища на стресостійкість банківської системи України

Оцінка стресостійкості банківської системи досить складний процес для вирішення даного задання необхідно окреслити коло показників й призначити їм вагові коефіцієнти. На наш погляд, можна обрати спрощений підхід – в якості основного індикатора стресостійкості можна обрати ставку овернайт міжбанківського кредитування й прослідкувати вплив середовища, обравши вагомні чинники й відповіді їм індикатори. Крім того на ставку овернайт справляють вплив якісні характеристики зовнішнього середовища, впливають ризики, які генеруються ззовні і всередині. Зокрема, геополітичні виклики, темпи проведення структурних реформ в Україні тощо.

Пропонуємо перевірити дану гіпотезу, чи справді ставка овернайт може виступити індикатором стікості банківської системи до стресів. Для цього побудуємо Індекс фінансового стресу й визначимо наявність кореляційної залежності між Індексом та ставкою овернайт.

Національний банк України свого часу в 2016 році запровадив Індекс фінансового стресу. Індекс фінансового стресу дає змогу:

- Оцінити рівень напруги у фінансовій системі країни.
- Сформулювати уявлення про глибину та тривалість періоду нестабільності на фінансових ринках, рівень стресу відносно кризових ситуацій минулого.
- Встановити характер напруження фінансової системи та її окремих сегментів – системний чи епізодичний.

- Спростити прийняття та впровадження рішень, що стосуються функціонування фінансової системи.
- Оцінити, наскільки ефективними були протикризові заходи, впроваджені під час попередніх криз.

Індекс фінансового стресу складається з 4 субіндексів яким призначені відповідні вагові коефіцієнти: субіндекс банківського сектору (вага 0.3), субіндекс ринку корпоративних цінних паперів (вага 0.1), субіндекс ринку державних цінних паперів (вага 0.25) та субіндекс валютного ринку (вага 0.35) [33].

Розрахунок Індексу включає 14 показників, та на жаль через брак відкритих джерел й масивність розрахунків в роботі буде використано власний набір індикаторів, які також є показовими. До індексу фінансового стресу буде входити в нашому розрахунку 3 групи показників: показники банківського сектору, державних цінних паперів та валютного ринку.

До банківського сектору слушно буде віднести наступні показники: співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів, співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу, норма прибутку на активи, співвідношення ліквідних активів до сукупних активів, співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу, співвідношення депозитів клієнтів до сукупних валових кредитів (крім міжбанківських), співвідношення кредитів в іноземній валюті до сукупних валових кредитів. Емпірично визначений ваговий коефіцієнт в розмірі 0,35. Відповідно на кожний показник ваговий коефіцієнт складатиме 0,05.

До групи показників сектору державних фінансів на наш погляд варто віднести: обсяг державного і гарантованого державою боргу до ВВП, дефіцит бюджету до ВВП та сальдо платіжного балансу до ВВП. Вагове значення кожного показника складатиме 0,10.

До показників валютного ринку ми віднесемо: волатильність валютного курсу та співвідношення золотовалютних резервів до ВВП. Вагове значення групи показників валютного ринку складає 0,30.

З вихідними даними для розрахунку можна ознайомитись у додатку Б.

В ході проведених розрахунків були отримані наступні значення в таблиці 2.1

Таблиця 2.1

Значення Індексу фінансового стресу України за період з 3 кв. 2013 по 2 кв. 2018 року*

Показник	3 кв.2013	4 кв.2013	1 кв.2014	2 кв.2014	3 кв.2014	4 кв.2014	1 кв.2015	2 кв.2015	3 кв.2015	4 кв.2015	1 кв.2016	2 кв.2016	3 кв.2016	4 кв.2016	1 кв.2017	2 кв.2017	3 кв.2017	4 кв.2017	1 кв.2018	2 кв.2018
ІФС	32,83	32,17	41,24	46,62	47,94	43,71	84,31	75,14	71,52	79,37	77,97	72,72	66,65	72,32	75,26	76,26	64,50	67,69	67,87	64,57

*складено автором за джерелами [34-35]

Перевіримо наше припущення стосовно наявності кореляційної залежності між Індексом фінансового стресу та ставкою овернайт. На рисунку 2.1 зображена динаміка значень цих показників за період з 3 кв. 2013 р. по 2 кв. 2018 р.

Кореляційний зв'язок отриманий в ході розрахунків склав 0,72. Дане значення відображає сильний прямий зв'язок між показниками, отже наша гіпотеза виявилася вірною. Це означає, що збільшення одного показника (індексу фінансового стресу) викликає збільшення іншого (ставка овернайт). Тому надалі для дослідження впливу різноманітних шоків ми будемо використовувати ставку овернайт як основний «лакмусовий папірець».

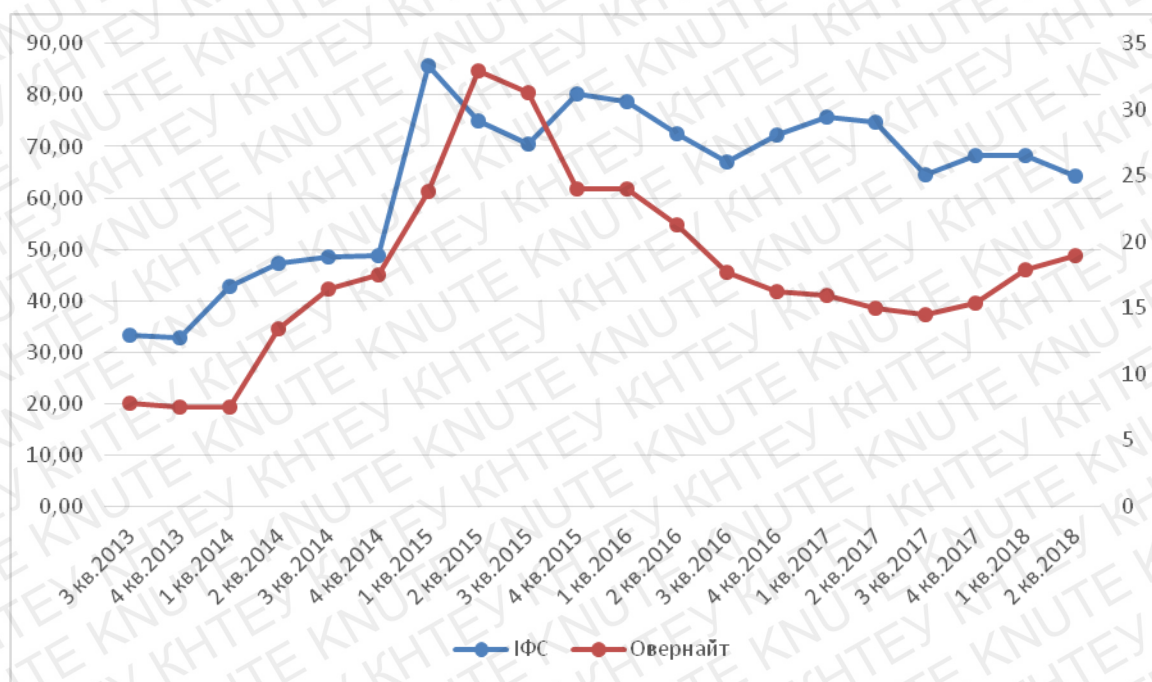

Рис. 2.1 Зміна Індексу фінансового стерсу України та ставки овернайт з 3 кв. 2013 р. по 2 кв. 2018 р.*

*Примітка: складено автором за джерелом [34]

Геополітичні виклики є доволі високими, особливо вони підсилюються під впливом геоекономічних ризиків. Протягом останнього часу загальний рівень геополітичних ризиків зберігався високим через загострення протистояння в Сирії, нові санкції Британії проти Росії, буксування переговорів про Brexit, вихід США з ядерної угоди з Іраном. Водночас суттєво виріс рівень геоекономічних ризиків через низку кроків США, зокрема запровадження протекціоністських імпорتنих мит на сталь та алюміній, загрозу встановлення мит на широкий перелік товарів, вироблених у Китаї, запровадження санкцій проти окремих компаній з Росії та КНР, погрози застосувати санкції проти всіх, хто підтримуватиме будівництво газопроводу “Північний потік-2” тощо. Ці фактори поки не мали помітного прямого впливу на Україну, однак значно вплинули на окремі сировинні ринки, зокрема нафти, газу, алюмінію, сталі. Збереження геополітичних, а особливо геоекономічних ризиків у світі не сприятиме відновленню цін на фінансові активи. Для України головними геополітичними ризиками є двозначні кроки окремих країн ЄС. Серед них

підтримка посадовцями ФРН побудови газопроводу “Північний потік-2”, пропозиції окремих політиків Німеччини та Італії обмежити чи скасувати санкції проти російського бізнесу, а також спроби Угорщини блокувати переговори України з ЄС та НАТО через новий закон про освіту [36].

У світлі останніх подій, а саме призначення проведення 11 листопада 2018 року псевдовиборів на непідконтрольних територіях за політичної та військової підтримки Росії як передає УНІАН можливий новий виток загострення ситуації на фронті [37]. В свою чергу це може позначитися в цілому на економічній ситуації в країні.

Закінчення будівництва мосту через Керченську протоку суттєво обмежило судноплавство в Азовському морі, оскільки його висота не дозволяє пройти під ним танкерам та іншим судам, що мають великі габарити. Окрім того, за даними ресурсу КримРеалії з кінця квітня поточного року російською стороною затримано майже 200 суден, що прямували в українські порти Маріуполя та Бердянська, під приводом проведення перевірок. [38]. Погіршення ситуації із судноплавством в Чорному та Азовському морях може болюче вдарити по експорту чорних металів та сільськогосподарської продукції [39]. В свою чергу дані загрози несуть ризик недоотримання коштів від експортних товарів, що несе за собою утворення дисбалансів макроекономічного характеру.

Суттєвим фактором невизначеності залишаються темпи проведення структурних реформ, необхідних для збереження макрофінансової стабільності. Особливо цей ризик загострюється на тлі проведення президентських і парламентських виборів у 2019 році [40].

Макроекономічні та монетарні фактори даються взнаки. Пропонуємо розглянути їх більш детально. Важливим чинником виступає трудова міграція. В довгостроковому періоді масова трудова міграція створює високі ризики. Вона призводить до зниження потенційного ВВП та надмірного тиску на

державні фінанси, адже трудові мігранти рідко сплачують податки та соціальні внески. У середньостроковій перспективі однією з найгостріших проблем для економіки є високий рівень трудової міграції, що створює значний тиск на ринок праці, а також потреба в рефінансуванні зовнішніх боргів у 2018 – 2020 роках. [36].

Наступне, що варто відзначити це ефективність економіки. Показником що її відображає є валовий внутрішній продукт. Третій рік поспіль економіка відновлюється після кризи, проте темпи зростання ВВП невисокі (рис. 2.2). Потенціал подальшого зростання суттєво обмежують інституційні проблеми економіки, як-то корупція та слабкий захист прав кредиторів й інвесторів [36]. Ефективність економіки безпосередньо впливає на всі сфери банківської діяльності. Тенденція до зниження індикатора рівня агрегованого зростання, як правило, свідчить про низьку кредитоспроможність внутрішніх позичальників, що створює додатковий кредитний ризик, а відтак може спричинити погіршення ефективності функціонування банківських установ [42]. На сьогодні темпи росту економіки збільшились, особливо в порівнянні з кризовим станом в 2014-2016 роках, проте зберігається загроза зменшення темпів росту, що може, в свою чергу, призвести до підвищення рівня кредитного ризику в банківській системі.

Рис. 2.2 Зміна реального ВВП України з 3-кв. 2013 р. по 2 кв. 2018 р., у % до відповідного кварталу попереднього року *

*Примітка: складено автором за джерелом [35]

Динаміка ставки овернайт міжбанківського кредитного ринку та реального ВВП України наведена на рис. 2.3.

Пропонуємо прослідкувати кореляційний зв'язок між ставкою овернайт та основними макроекономічними показниками. Показники кореляції будемо розраховувати за допомогою програмного комплексу Microsoft Excel.

Кореляційний зв'язок з валовим внутрішнім продуктом та ставкою овернайт складає $-0,50$. Негативна кореляція свідчить про обернений зв'язок. Ріст валового внутрішнього продукту може спричинити падіння ставки овернайт, а відтак позитивно впливатиме на стресостійкість банківської системи України.

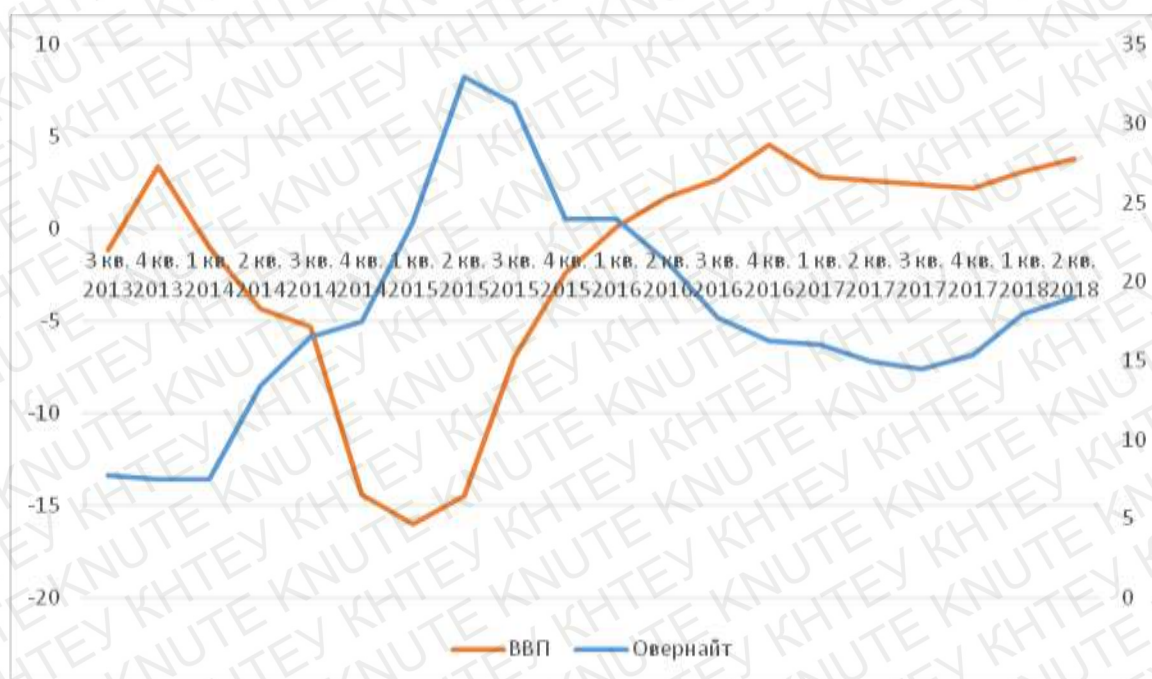

Рис. 2.3 Динаміка ставки овернайт міжбанківського кредитного ринку та реального ВВП України з 3 кв. 2013 р. по 2 кв. 2018 р.*

*Примітка: складено автором за джерелом [34-35]

Тенденції на світових товарних ринках сприятливі для України. Протягом наступних кварталів глобальні ціни на сировинні товари мають у цілому залишатися високими завдяки зростанню світового попиту. Щоправда на ринку залізної руди пропозиція перевищує попит, що призводить до зниження ціни

Через зниження вартості сировини (руди, вугілля) очікується корекція цін на сталь, але вони залишаються відносно високими за історичними порівняннями. Водночас через нові протекціоністські заходи Україна ймовірно буде змушена продавати металургійну продукцію з меншою маржею [36]. На сьогодні ситуацію а ринку залізної руди та сталі можна охарактеризувати як сприятливу для отримання додаткової валютної виручки. В свою чергу приплив додаткової маси іноземної валюти має позитивно відзначитися на стані валютному ринку.

Динаміка ставки овернайт міжбанківського кредитного ринку України та цін на рулонну сталь та залізну руду в дол. США за тону представлена на рис.2.4.

Кореляційний зв'язок між ставкою овернайт та цінами на залізну руду склав $-0,55$. Негативна кореляція показує нам обернений зв'язок. Ріст цін на залізну руду може спричинити падіння ставки овернайт, що позитивно впливатиме на стресостійкість банківської системи України.

Рис. 2.4 Динаміка ставки овернайт міжбанківського кредитного ринку України та цін на рулонну сталь та залізну руду в дол США за тону з 3 кв. 2013 р. по 2 кв. 2018 р.

*Примітка: складено автором за джерелом [34, 41]

Кореляційний зв'язок ставки овернайт міжбанківського кредитного ринку України з цінами на рулонну сталь склав - 0,83. Негативна кореляція показує нам обернений зв'язок. Ріст цін на рулонну сталь може призвести до падіння ставки овернайт і, як наслідок, позитивно відобразитись на стані банківського сектору.

Ціни на зернові зростатимуть через очікуване зменшення їх виробництва в США та розширення споживання в Азії. Водночас урожай в Україні очікується не гіршим, ніж торік [36]. Ціни на сировинні матеріали відображаються на кредитоспроможності. До того ж валютні кризи в Україні пов'язані з ціною на основні експортні товари, а економічне зростання – із позитивною динамікою цін.

На рис.2.5 проілюстровано стабільне зростання цін на пшеницю за останніх 4 квартали. В той же час ціни на кукурудзу також показували ріс, за винятком 2 кварталу 2018, де відбулось незначне відхилення.

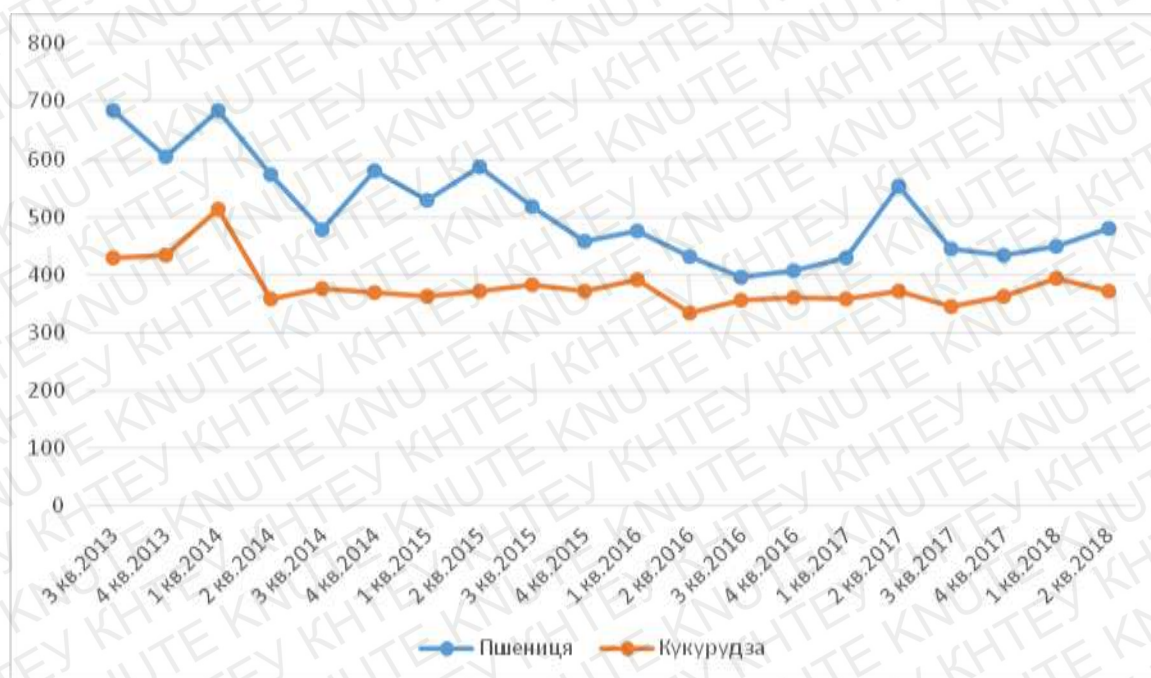

Рис. 2.5 Динаміка світових цін на пшеницю та кукурудзу за даними Чиказької біржі, в дол. США за 5000 бушелів з 3 кв. 2013 р. по 2 кв. 2018 р.*

*Примітка: складено автором за джерелом [34]

Тож ситуацію на ринку зернових можемо охарактеризувати як сприятливу на найближчу перспективу, що стане запорукою економічного зростання. Кореляційний зв'язок між ставкою овернайт та зерновими не занадто відчутний - 0,32 та - 0,47 відповідно, тому до уваги його не варто приймати (див. додаток В). Ріст цін на зерно відповідно має вплинути на зміцнення стресотійкості банківської системи.

Ріст цін на енергоносії негативно позначається як на економіці вцілому, так і на фінансовому секторі, зокрема. Динаміка цін на нафту марки Brent зображена на рис. 2.6. За останні чотири квартали відбувся значний ріст світових цін на нафту з майже 57 доларів до 79 доларів за барель. В Україні ріст цін на нафту образу віддзеркалюється на стані інфляційний процесів та валютних коливаннях. Ймовірно ціни продовжать ріст й надалі, що виступає додатковим чинником стресу для банківської системи.

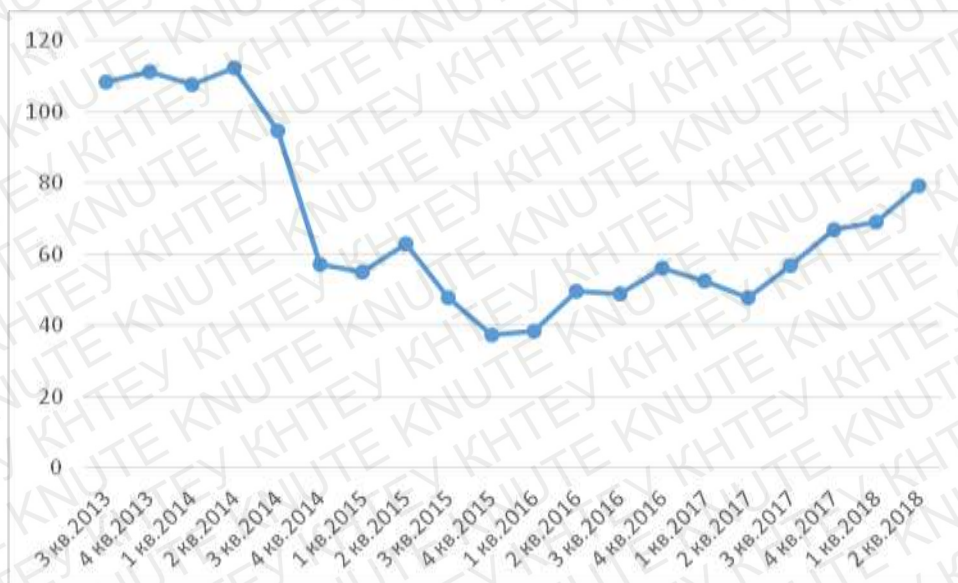

Рис. 2.6 Динаміка цін на нафту марки Brent, у дол. США за барель з 3 кв. 2013 р. по 2 кв. 2018 р.*

*Примітка: складено автором за джерелом [41]

Зв'язок зміни ставки овернайт з світовими цінами на нафту виявився опосередкованим. Прямого впливу на ставку овернайт цей чинник не справляє (див. додаток Г).

Уроки світової фінансової кризи довели, що одним із драйверів порушення стресостійкості банківських систем світу було різне падіння цін на житло.

Доречно зауважити, що на вітчизняному ринку житла ціни стабілізувалися вперше за останні роки (рис.2.7). Пропозиція продовжує зростати, хоча є підстави очікувати її вповільнення. Іпотечне кредитування активізується, але його обсяги поки замалі й не впливають на попит. На ринку комерційної нерухомості попит зростає, а нова пропозиція стагнує.

Ціни на первинному ринку житлової нерухомості стабілізувалися. Старе житло продовжує дешевшати. Серед причин призупинення корекції цін – зростання собівартості будівництва та підвищення ступеня готовності будинків (до початку будівництва ціни на квартири нижчі, ніж у готових, зданих в експлуатацію будинках).

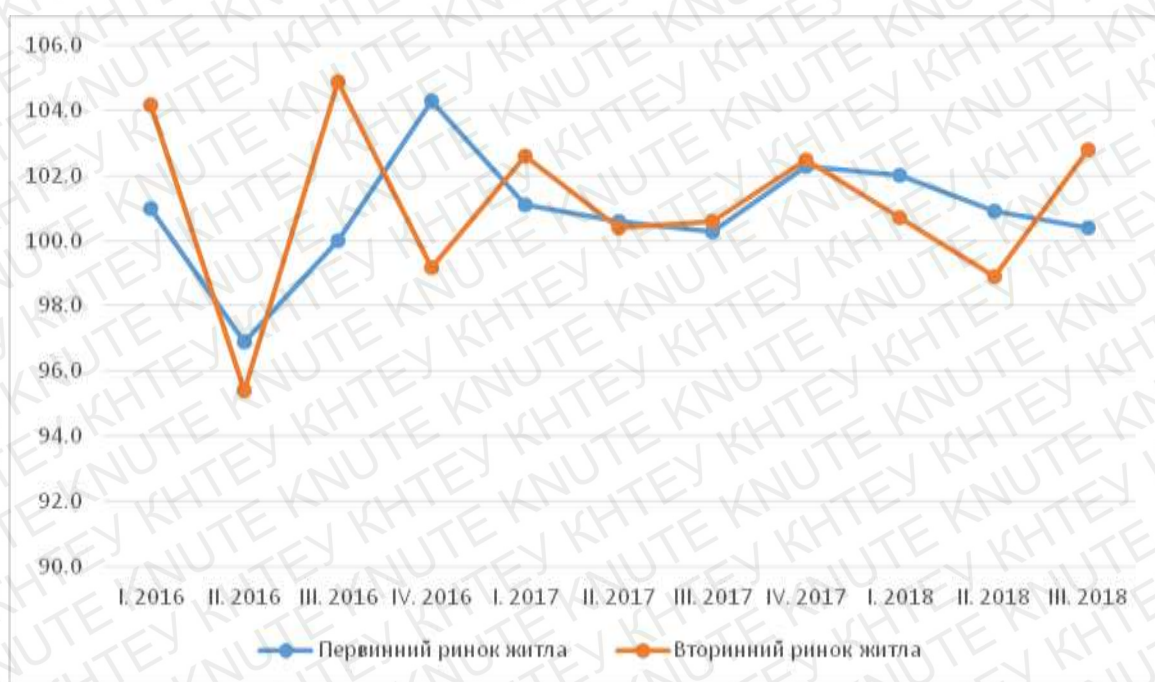

Рис. 2.7 Індекси цін на житло в Україні протягом 01.01.2016 – 01.03.2018 року, до попереднього кварталу у %*

*Примітка: складено автором за джерелом [35]

В Україні вартість житла досі вимірюють здебільшого в доларах: на вторинному ринку прямо, а на первинному – ціни в гривні індексують у разі значної зміни курсу долара, а іноді прямо прописують в угодах прив'язку до грошової одиниці США. Собівартість будівництва продовжує зростати [36]. Висока волатильність індексу цін на житло поступово зменшується, що призведе стримування кредитного ризику та валютного ризиків в системі, а відтак позитивно вплине на стресостійкість банківського сектору України.

2.2. Аналіз впливу монетарних індикаторів на стресостійкість банківської системи України

На стресостійкість банківського сектору України впливають численні чинники, серед яких для проведення процедури тестування обрані показники, що їм відповідають: рівень інфляції, валютний курс, грошова база, золотовалютні резерви та інші.

Рівень інфляції в країні відображає такий показник як індекс споживчих цін. Значення рівня інфляції, як правило, позитивно корелює зі значними коливаннями цін на нерухомість, що, у свою чергу, впливає на зростання кредитного ризику фінансової системи. Крім цього, коливання цін змінюють показники, які були інформаційною базою при побудові оперативного бізнес-плану кредитування або інвестування. З іншого боку, значне і швидке падіння зростання інфляції сприяє зменшенню номінальних доходів і грошових потоків, що негативно впливає на ліквідність та платоспроможність фінансових інститутів. Таким чином, різке коливання рівня інфляції (як у бік зростання, так і падіння) негативно впливає на стан фінансових інститутів і фінансової системи в цілому [42].

Динаміка ставки овернайт на міжбанківському кредитному ринку та індексу споживчих цін України наведена на рис. 2.8.

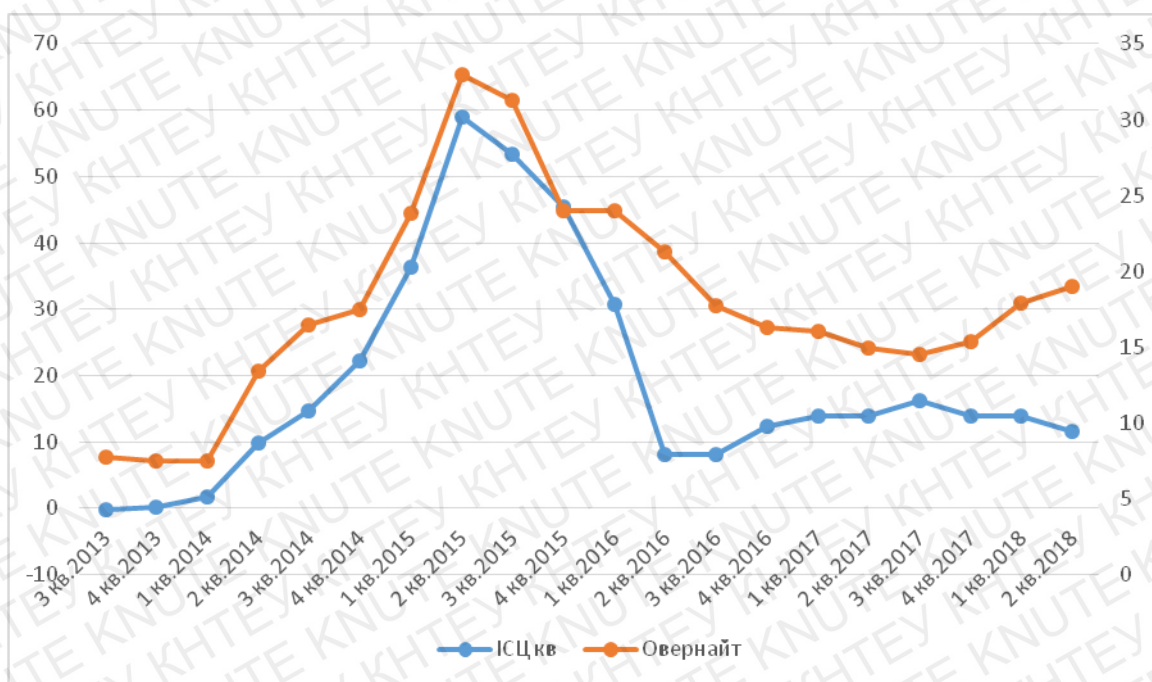

Рис. 2.8 Динаміка ставки овернайт на міжбанківському кредитному ринку та індексу споживчих цін України з 3 кв. 2013 р. по 2 кв. 2018 р. *

*Примітка: складено автором за джерелом [34-35]

Кореляційний зв'язок ставки овернайт з індексом споживчих цін склав 0,91, що каже про дуже сильну залежність. Тобто ріст індексу споживчих цін викличе збільшення індексу фінансового стресу, що негативно може відобразитись на сукупному ризику банківської системи.

На сьогоднішній день великої волатильності не спостерігається, як впродовж 2014-2016 років. Варто відмітити тенденцію до згасання споживчої інфляції, що може позитивно відобразись на показниках кредитоспроможності й зменшенні кредитного ризику в системі. Наразі показник знизився до 11,5% й спостерігається тенденція до подальшого зниження темпів інфляції.

Індекс реального ефективного обмінного курсу гривні є індикатором зміни цінової конкурентоспроможності вітчизняних товарів по відношенню до продукції, що виробляється в країнах-основних торговельних партнерах України. Економічний зміст полягає у відображенні зміни обмінного курсу, відкоригованого на рівень інфляції в Україні та в країнах-торговельних

партнерах. Відповідно зростання РЕОК вказує на те, що конкурентоспроможність вітчизняних товарів на світових ринках та на внутрішньому відносно закордонних аналогів знижується. При зниженні РЕОК відбувається зростання конкурентоспроможності вітчизняних товарів внаслідок порівняно менших темпів інфляції або номінальної девальвації національної валюти [43].

Значення індексів реального ефективного обмінного курсу (РЕОК) та номінального ефективного обмінного курсу (НЕОК) у гривні проілюстровано на рис. 2.9.

Рис. 2.9 Значення індексів реального ефективного обмінного курсу (РЕОК) та номінального ефективного обмінного курсу (НЕОК) у гривні з 3-го кв. 2013 р. по 2-й кв. 2018 р. *

*Примітка: складено автором за джерелом [34]

Зниження волатильності курсу сприяє підтриманню макроекономічної і фінансової стабільності. За останній час виходячи із коливання значення показника до 0,86 конкурентоспроможність наших товарів дещо знизилась, але не критично. З кожним роком все більшим стає розрив між реальним та

номінальним ефективними обмінними курсами, що каже про відсутність зарегульованості, як це було раніше. В цілому дану тенденцію можна охарактеризувати як позитивну, за інших незмінних умов. Ситуація на валютному ринку стабілізується.

Кореляційний зв'язок ставки овернайт на міжбанківському кредитному ринку з номінальним ефективним обмінним курсом склав 0,59, що свідчить про середню залежність (рис.2.10). Тобто ріст номінального ефективного обмінного курс викличе збільшення ставки овернайт, що негативно може відобразитись на сукупному ризику банківської системи. Кореляція із реальним ефективним обмінним курсом склала -0,39. Дане значення до уваги не беремо, оскільки пороговим є 0,5 за модулем .

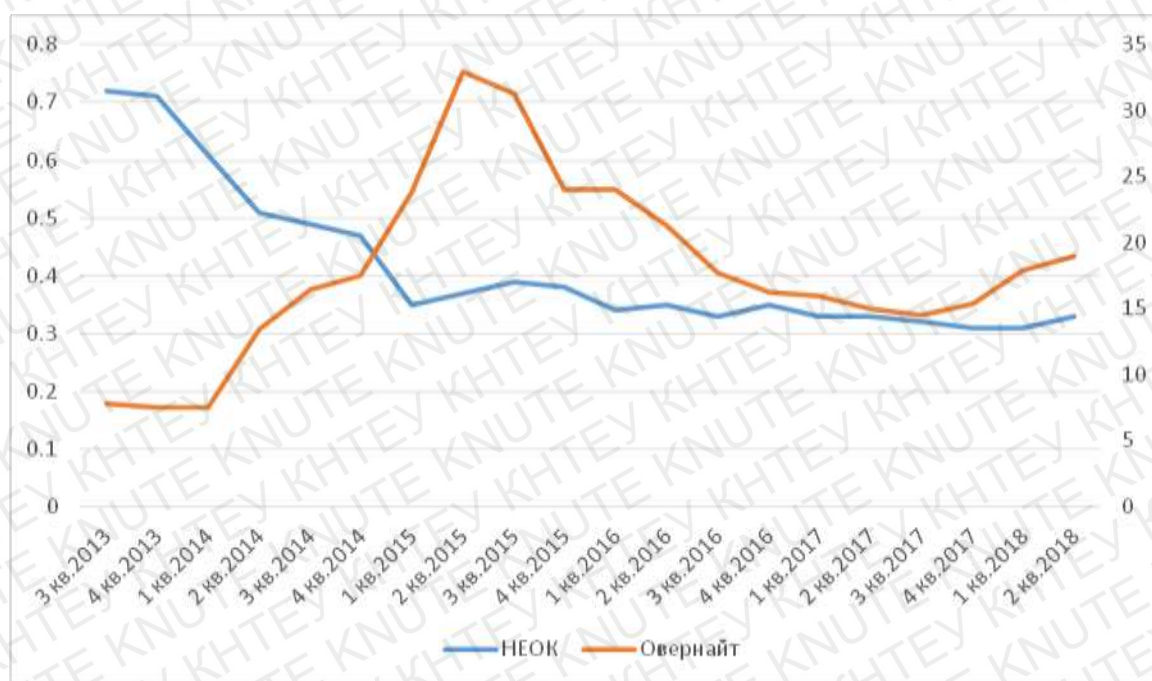

Рис. 2.10 Динаміка ставки овернайт на міжбанківському кредитному ринку України та номінального ефективного обмінного курсу з 3 кв. 2013 р. по 2 кв. 2018 р. *

*Примітка: складено автором за джерелом [34]

Динаміка обмінного курсу гривні та висока дохідність ОВДП заохотили нерезидентів повернутися на ринок державних цінних паперів у другому

півріччі 2017 року та збільшити свою присутність на початку 2018 року. Це сприяло укріпленню національної валюти з кінця січня 2018 року. Після погашення короткострокових ОВДП у квітні-травні нерезиденти зменшили обсяг своїх вкладень, що пов'язано з переоцінкою ними потенційної дохідності через зміцнення гривні з початку року [36].

Тож поки що цей канал має незначний та нестійкий вплив на загальні обсяги коштів, залучених до бюджету від розміщення ОВДП. Коливання обсягу державних цінних паперів у портфелі нерезидентів має контрциклічний вплив на валютний ринок – не дає гривні надто послаблюватися через зростання вкладень в ОВДП та надто зміцнюватися – через продаж та виведення коштів за кордон. Проте за певних обставин ці потоки можуть стати проциклічними й посилюватимуть турбулентність на валютному ринку. Щоб мінімізувати ці ризики, важливо розміщувати ОВДП на більш тривалий період та зробити графік майбутніх виплат більш рівномірним [36].

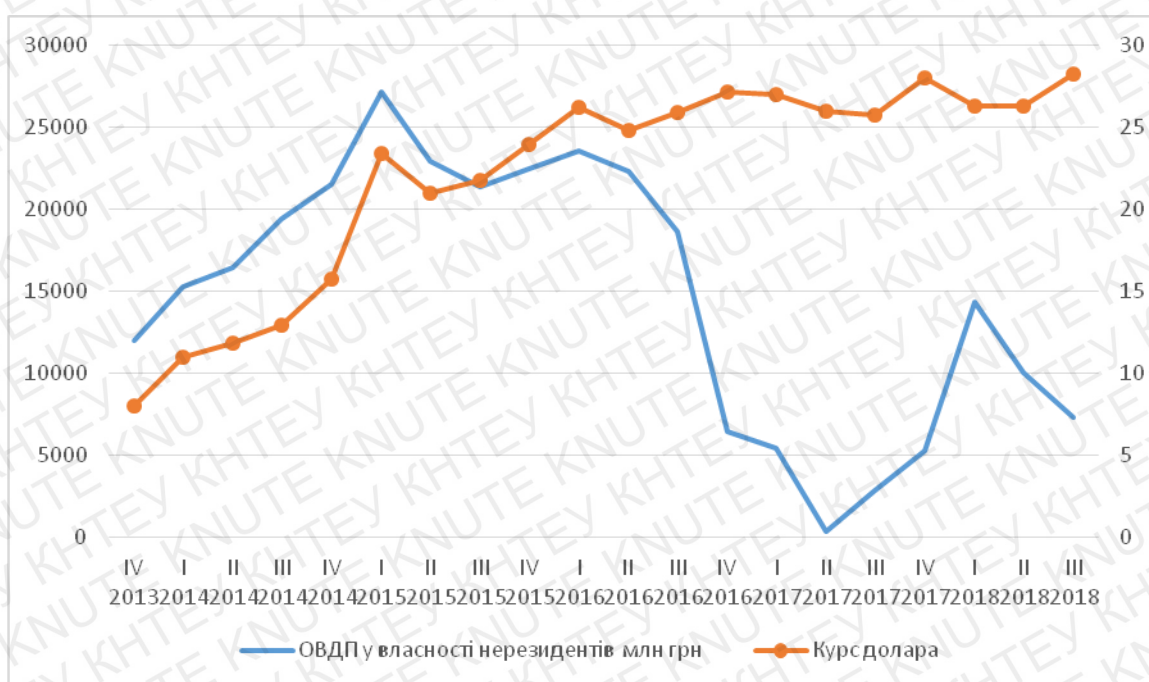

Рис. 2.11 Обсяги гривневих ОВДП у власності нерезидентів та обмінний курс гривні до дол. США з 4 кв. 2013 по 3 кв. 2018 pp. *

*Примітка: складено автором за джерелом [34]

У другому-третьому кварталах 2018 року спостерігалось зменшення обсягів ОВДП у власності нерезидентів, що мало свій вплив на рості валютного курсу. Ці процеси у свою чергу впливають на валютний та кредитний ризики системи, оскільки негативні курсові коливання суттєво відображаються на збільшенні валютного ризику в системі і опосередковано на збільшенні кредитного ризику системи.

У процесі дослідження було висунуто припущення про вплив на стресостійкість банківської системи України показника грошової бази. Надмірне зростання грошової бази в умовах реального падіння виробництва може викликати підвищення цін, активізувати попит на стабільні іноземні валюти в країні та призводити до падіння курсу національної валюти. Так, вплив надмірної емісії неодноразово проявлявся у кризові періоди під час глибоких девальваційних падінь гривні.[44] Динаміка співвідношення грошової бази до ВВП протягом 4 кв. 2013 р. - 3 кв. 2018 рр. наведена на рис.2.12.

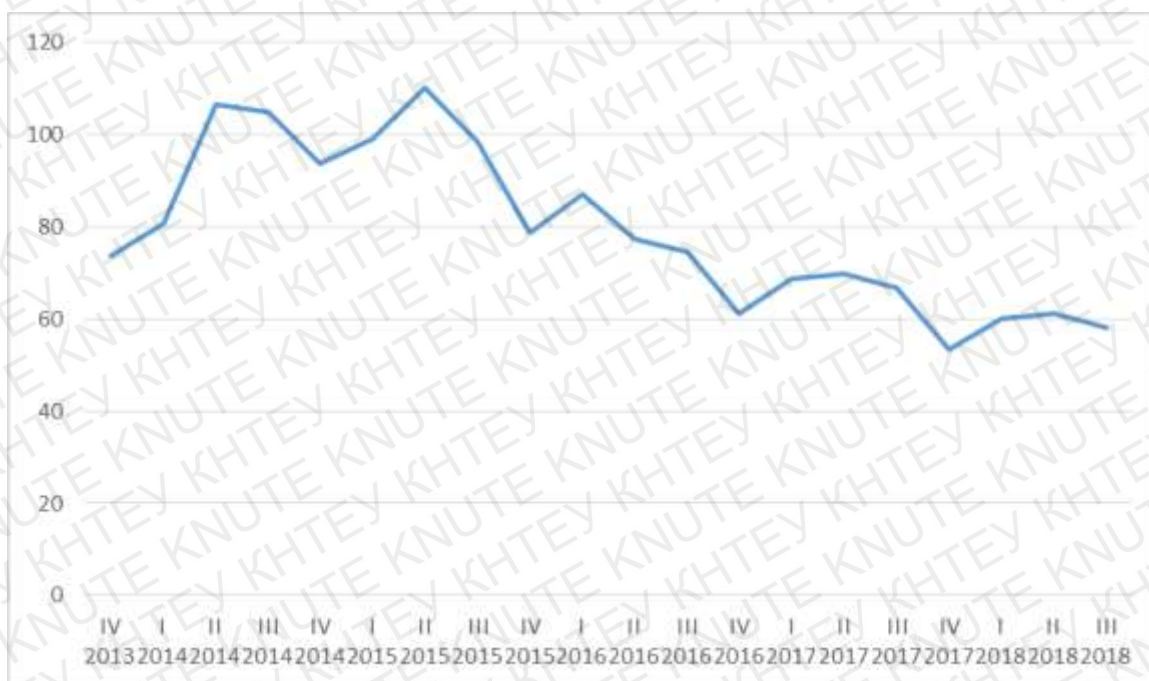

Рис. 2.12 Динаміка співвідношення грошової бази до ВВП в Україні протягом 4 кв. 2013 р. - 3 кв. 2018 рр. , %

*Примітка: складено автором за джерелом [34-35]

Слід зазначити, що тенденція до збільшення частки грошової бази посилюється саме в кризові 2014-2016 рр. й сягнуло пікового значення 110,28% у другому кварталі 2015 року. На сьогодні ж ситуація поступово стабілізується, про що показують значення у 60-58% впродовж останніх трьох кварталів. Це позитивно відображається на стані валютного ризику в системі, і на зміцненні стресостійкості зокрема.

Таким чином ми можемо сказати що індекс фінансового стресу дуже чутливий до змін таких макроекономічних показників як ВВП, обмінний курс гривні, золотовалютні резерви, індекс споживчих цін, номінальний ефективний обмінний курс. Від макроекономічної стабільності багато в чому залежить і фінансова стійкість. Банківська система України значно піддається зовнішнім шокам й викликам.

Важливо наголосити, що в значній мірі стресостійкість банківської системи України залежить від стану золотовалютних резервів. Погашення та обслуговування зовнішнього боргу починають тиснути на міжнародні резерви. За перші шість місяців 2018 року їх обсяг скоротився до 17.98 млрд дол. Нинішній рівень резервів поки комфортний, проте його зниження може спровокувати девальваційні очікування та негативно вплинути на рівновагу на валютному ринку та на готовність зовнішніх кредиторів рефінансувати борги приватного сектору [36].

Динаміка ставки овернайт на міжбанківському кредитному ринку та обсягів золотовалютних резервів України представлена на рис.2.13. Кореляційний зв'язок ставки овернайт з обсягом золотовалютних резервів України склав – 0,68, що свідчить про середню негативну залежність. Тобто ріст обсягу золотовалютних резервів викличе зменшення ставки овернайт й позитивно відобразиться на стресостійкості банківської системи України.

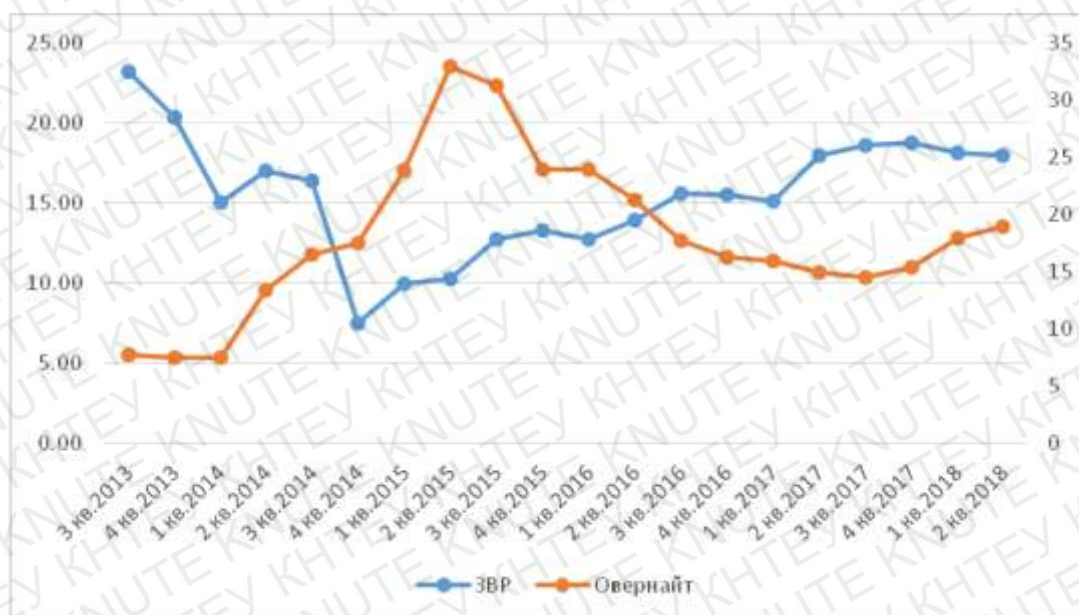

Рис. 2.13 Динаміка ставки овернайт на міжбанківському кредитному ринку та обсягів золотовалютних резервів України з 3 кв. 2013 р. по 2 кв. 2018 р.*

*Примітка: складено автором за джерелом [34]

2.3 Аналіз банківських ризиків та їх вплив на стресостійкість банківського сектору України

Проведені дослідження свідчать, що найбільшого впливу на банківську систему України чинять ризики ліквідності, кредитний, процентний та валютний.

Аналіз ризику ліквідності банківського сектору доцільно розпочати зі структури зобов'язань банків (рис. 2.14). Слід наголосити, що протягом періоду з 3 кв. 2015 по 2 кв. 2018 кошти населення та бізнесу в банках надалі зростають, їхня частка у зобов'язаннях вже перевищує 80%. Така тенденція збільшує ризики ліквідності, адже практично всі депозити корпорацій – це кошти на вимогу або ультракороткі депозити, а серед вкладень населення переважають депозити терміном до 3 місяців. Внутрішні джерела – основа фінансування банків. Із другого півріччя 2017 року частка коштів населення і бізнесу в фінансуванні банківського сектору стабілізувалася на рівні близько 80%, із них понад половина припадає на домогосподарства.

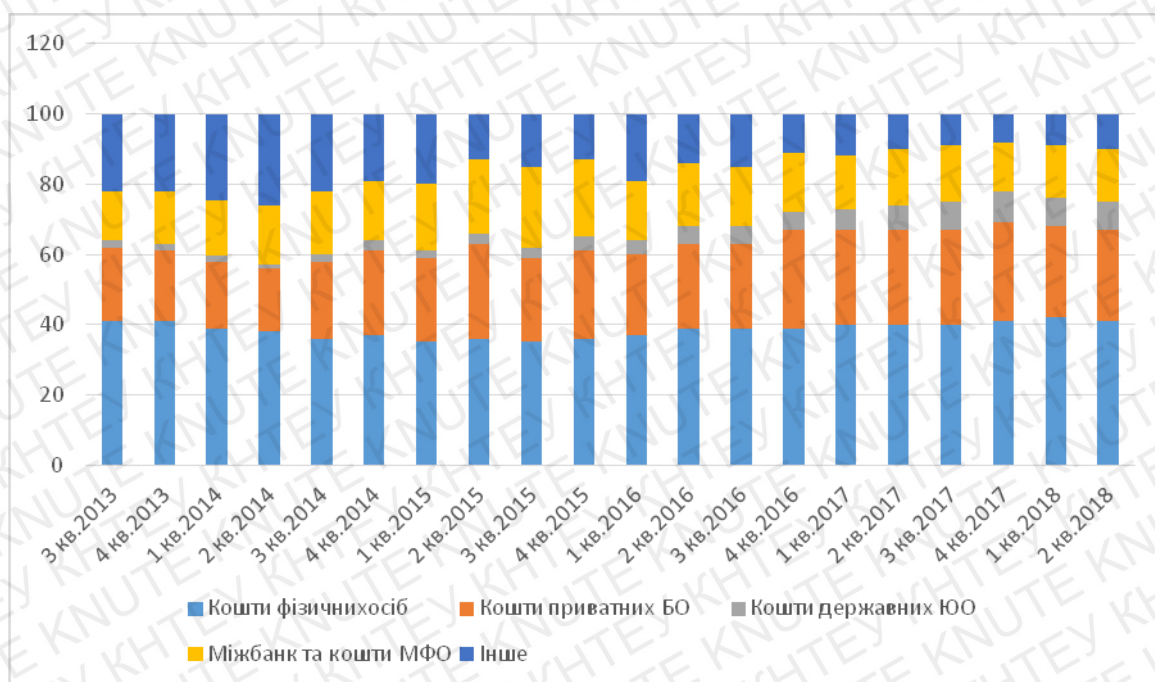

Рис. 2.14 Структура зобов'язань банків України протягом 3 кв. 2013 р. - 2 кв. 2018 р *

*Примітка: складено автором за джерелом [34]

Попит банків на валютне фондування низький, бо кредитування у валюті відновлюється повільно. Відсоткові ставки за валютними депозитами досі перебувають на історичних мінімумах і становлять 3.4% за 12-місячними вкладами фізичних осіб у доларах. Ця ситуація проілюстрована на рис. 2.15. Так, на рисунку видно, що впродовж з 3 кв. 2013 по 1 кв. 2015 активно зростали як обсяги депозитів, так і кредитів в іноземній валюті. Після 1 кв. 2015 спостерігається стрімке падіння, цьому в свою чергу посприяли кризові шоки макроекономічного характеру.

На графіку видно що досі банківська система не вийшла на високі темпи кредитування в валюті, як це було раніше. Цьому стримуванню в тому числі сприяли необхідні адміністративні обмеження з боку регуляторних органів влади.

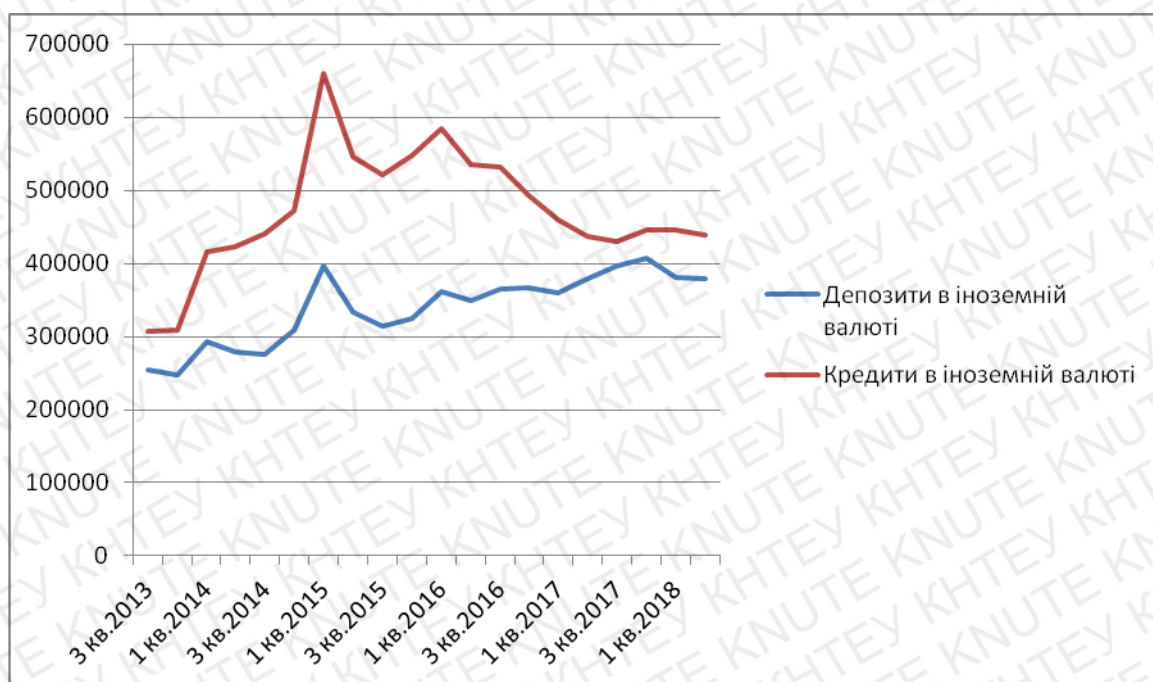

Рис. 2.15 Динаміка обсягів депозитів та кредитів в іноземній валюті по банках України протягом з 3 кв. 2013 р. - 2 кв. 2018 р *

* Примітка: складено автором за джерелом [34-35]

Щорічно валовий зовнішній борг банків скорочується на третину три роки поспіль, на кінець минулого року він становив 6.2 млрд дол. Майже половина з нього – це кредити міжнародних фінансових організацій державним банкам. Значну частку також займає міжбанківський кредит, залучений одним російським банком як підтримка від материнської структури. Найближчим часом НБУ не очікує суттєвих конвертацій зобов'язань у капітал банків. Подальша динаміка зовнішнього фондування залежатиме від намірів державних банків погашати чи рефінансувати єврооблігації, за якими в найближчі три роки заплановано значні виплати. Пік виплат припадає на 2019 рік. [36] Із структурою зовнішнього фондування банківської системи України можна детальніше ознайомитись на рис. 2.16.

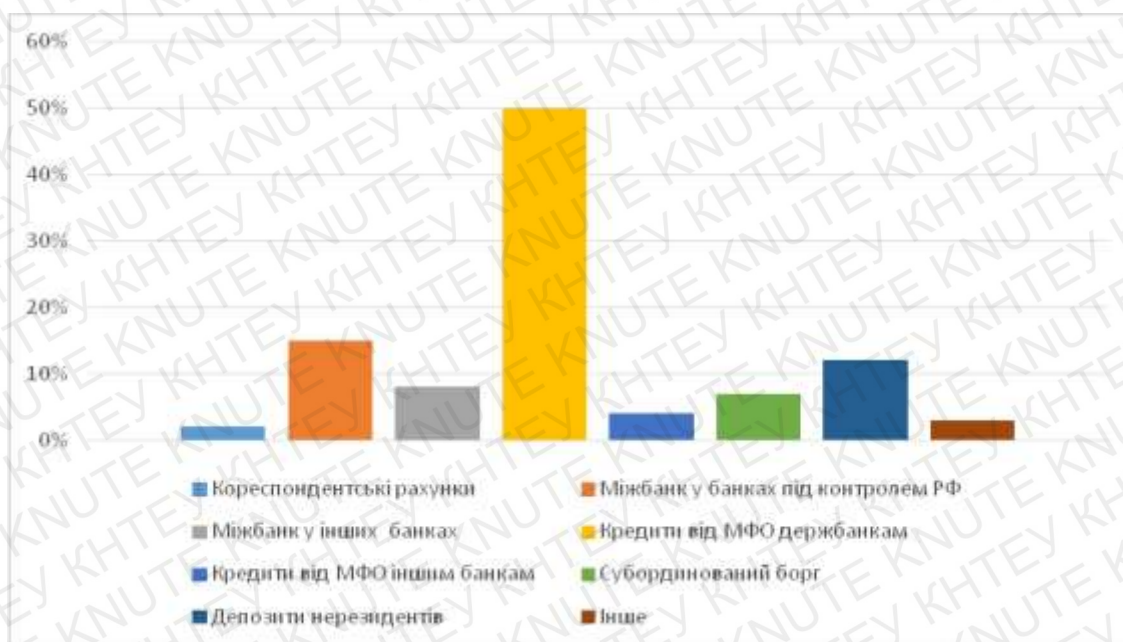

Рис. 2.16 Структура зовнішнього фондування банківської системи України станом на 01.07. 2018 р. *

*Примітка: складено автором за джерелом [34]

Ризик ліквідності може охарактеризувати показник співвідношення до кредитів до депозитів (рис.2.17). Наскільки значення буде більшим за 100, настільки меншою є ліквідність. На сьогодні спостерігається тенденція до зниження рівня ризику ліквідності по банківській системі України, у порівнянні з 2014-2017 рр., проте загроза для системи все ще залишається значною.

Кореляційний зв'язок між співвідношенням кредитів та депозитів і ставкою овернайт склав 0,25, що підтверджує висновок про слабку пряму залежність. Тобто в разі росту ризику ліквідності, а саме збільшення співвідношенням кредитів та депозитів, дана ситуація негативно позначиться на стресостійкості банківської системи України і буде наражати всіх учасників банківського ринку на додатковий ризик, який в свою чергу може призвести до додаткових фінансових втрат.

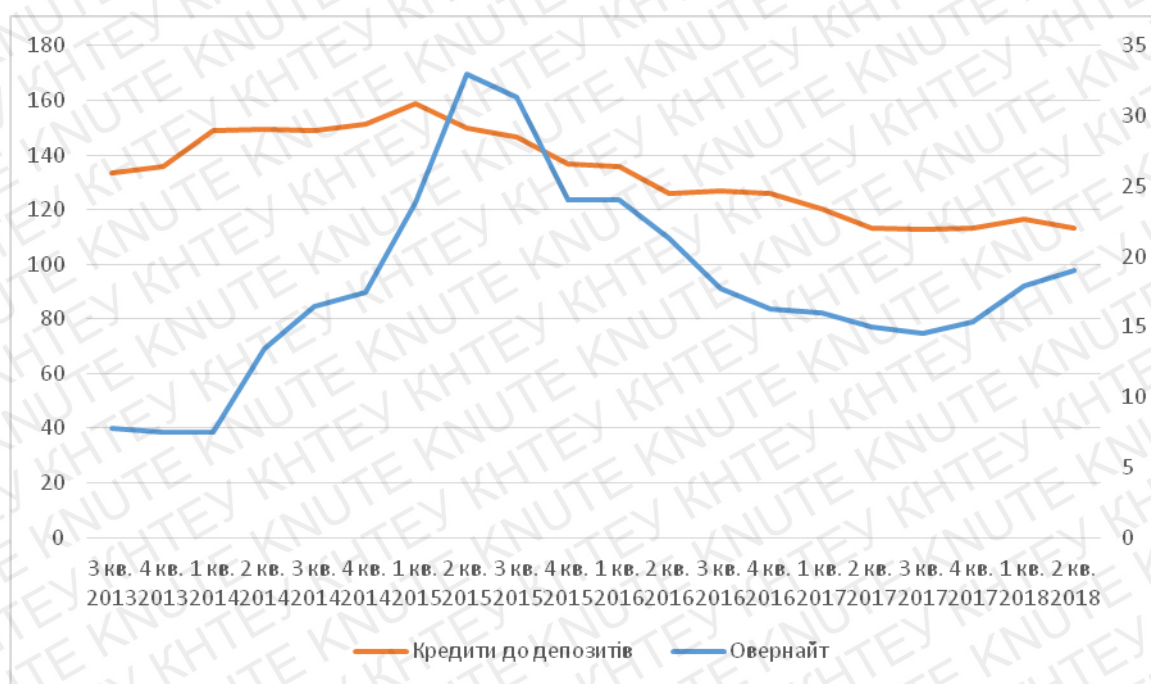

Рис. 2.17 Динаміка співвідношення кредитів до депозитів та ставки овернайту міжбанківського кредитного ринку України за період з 3 кв. 2013 р. по 2 кв. 2018 р. *

*Примітка: складено автором за джерелом [34-35]

Одним із ключових ризиків для стресостійкості банківської системи України виступає кредитний. Оскільки банківське кредитування залишається млявим, на сьогодні кредитування фізичних осіб усе ще не створює системних ризиків для фінансової системи, проте, за оцінками НБУ, ряд банків недостатньо консервативно оцінює ризики за новими кредитами. Динаміка обсягів валових та чистих кредитів банківської системи України наведена на рис. 2.18. Так, ми можемо відзначити, що поступово кредитування в Україні відновлює оберти, але при цьому варто відзначити що наразі превалює кредитування юридичних осіб. Кредитування фізичних осіб показує незначний, проте стабільний ріст. Відновлення кредитування має позитивно позначитись не лише на банківській системі України та її стресостійкості зокрема, але й на процвітанні країни вцілому.

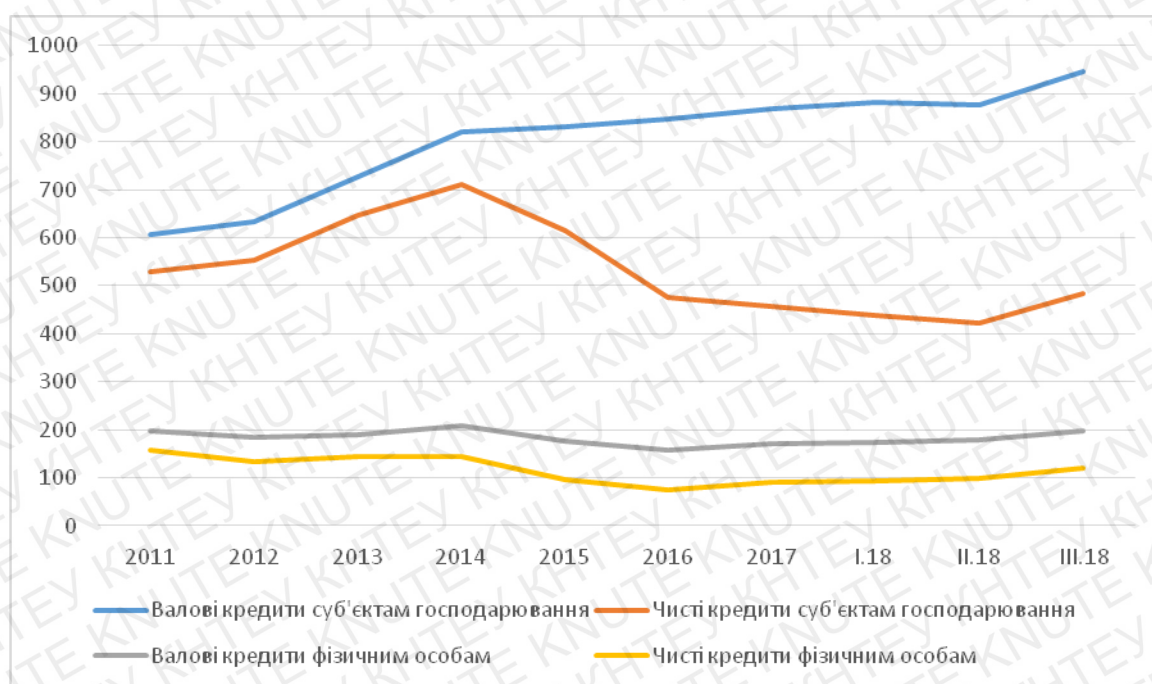

Рис. 2.18 Валові та чисті кредити банківської системи України протягом 01.01.2011 -01.03.2018 рр. *

*Примітка: складено автором за джерелом [33]

Корпоративний портфель знаходиться під тиском поганих кредитів. Проте кредитування якісних корпоративних позичальників, які не допускали дефолтів у попередніх періодах, зростає. За результатами квітня 2018 року чистий кредитний портфель банків за фіксованим курсом підвищився. Чисті кредити населенню продовжували динамічно зростати, але скорочення корпоративних кредитів суттєво гальмувало відновлення кредитування. (див. рис. 2.19) Співвідношення кредитів фізичним особам до ВВП за рік майже не змінилося і залишається дуже низьким порівняно з країнами-сусідами. Валові кредити корпораціям продовжували скорочуватися. Після кризи банки фокусувалися переважно на кредитуванні корпорацій, в результаті чого частка кредитів фізичним особам у валовому кредитному портфелі скоротилася. Розгортання споживчого кредитування у 2017 році розвернуло цей тренд, особливо помітно за чистими кредитами.

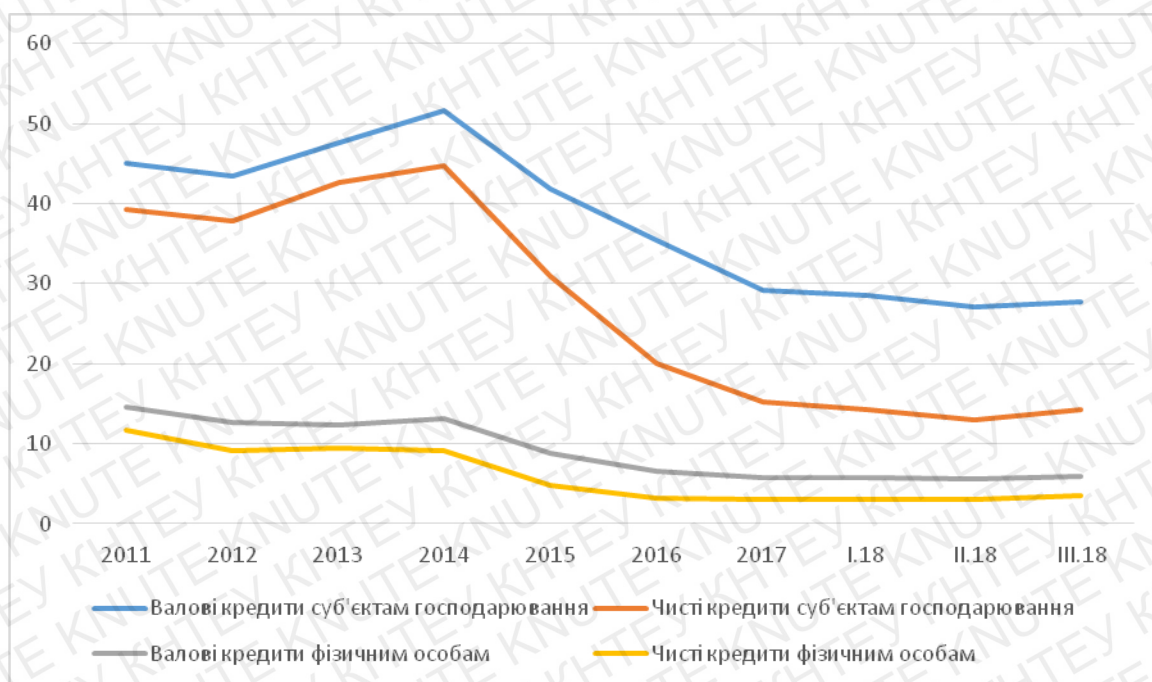

Рис. 2.19 Валові та чисті кредити банківської системи України до ВВП протягом 01.01.2011 -01.03.2018 рр., % *

*Примітка: складено автором за джерелом [33]

У квітні 2018 року частка валових та чистих кредитів фізичних осіб становила вже 16.6% та 17.7% відповідно. В умовах значної кількості реструктуризацій зі зниженням відсоткових ставок та погіршення якості кредитного портфеля скоротилися процентні доходи банків, отриманих від корпорацій. Натомість відновлення споживчого кредитування та значно вища дохідність таких кредитів обумовила зростання частки процентних доходів. Наразі кожна гривня кредитів фізичним особам дає приблизно удвічі більше процентного доходу ніж за кредитами корпорацій [36].

Частка непрацюючих кредитів продовжує зменшуватися протягом останніх двох років, але вкрай низькими темпами. Детально ілюструє ситуацію рис. 2.20. Загалом це означає, що переважна більшість NPL була видана недобросовісним позичальникам, які навряд чи відновлять їхнє обслуговування. За нинішньої судової практики банки не мають реальних інструментів захисту своїх прав. Український низький рівень покриття кредитів якісною заставою – також

значна проблема для сектору, що стала фактором виникнення значних збитків від непрацюючих кредитів.

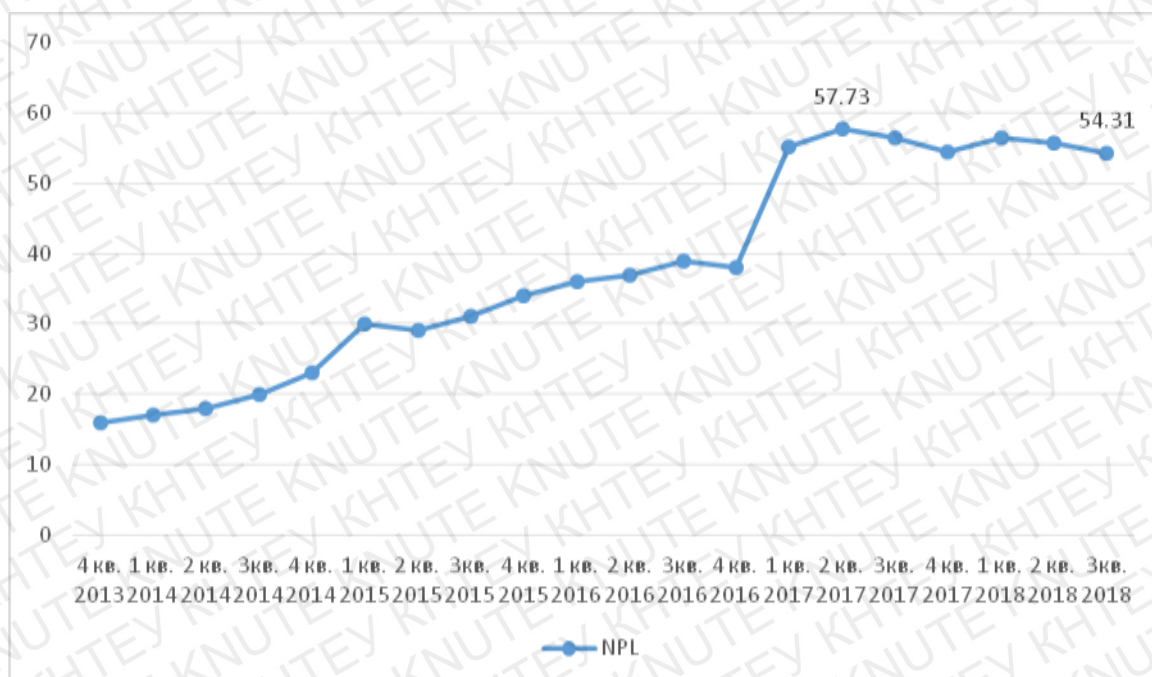

Рис. 2.20 Частка непрацюючих кредитів в Україні протягом 4 кв. 2013 – 3 кв. 2018 рр., %*

*Примітка: складено автором за джерелом [34]

В умовах низького рівня захисту прав кредиторів банки мають видавати кредити з якісним забезпеченням більшості позичальників. Частка непрацюючих кредитів продовжує скорочуватися. Частка непрацюючих кредитів досягла максимального значення в липні 2017 року та зменшилася протягом другого півріччя. Проте в січні 2018 року вона збільшилася на 2 в.п. Причина – статистичний ефект від зміни плану рахунків: частину нарахованих, але не сплачених процентних доходів перенесено на рахунки резервів. Зазначені зміни повинні забезпечити точнішу статистику рівня NPL. У підсумку обсяг загальних та непрацюючих активів одноразово зріс, а чисті активи не змінилися [36].

Інший фактор тимчасового зростання NPL – зниження курсу гривні на початку року, що призвело до зростання валютної складової в кредитному

портфелі, а вона має нижчу якість. Частка NPL зменшується переважно завдяки новому кредитуванню та зростанню загального кредитного портфеля.

Кредитний ризик характеризує показник співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів (I4). Чим більше значення даного показника, тим більший ризик має генеруватись у системі. На жаль, через зміну методики НБУ він не є досить показовим. Проте спостерігається тенденція до зниження рівня кредитного ризику виходячи з огляду останніх даних. Кореляційний зв'язок практично відсутній із ставкою овернайт і склав 0,07(див. рис.2.21)

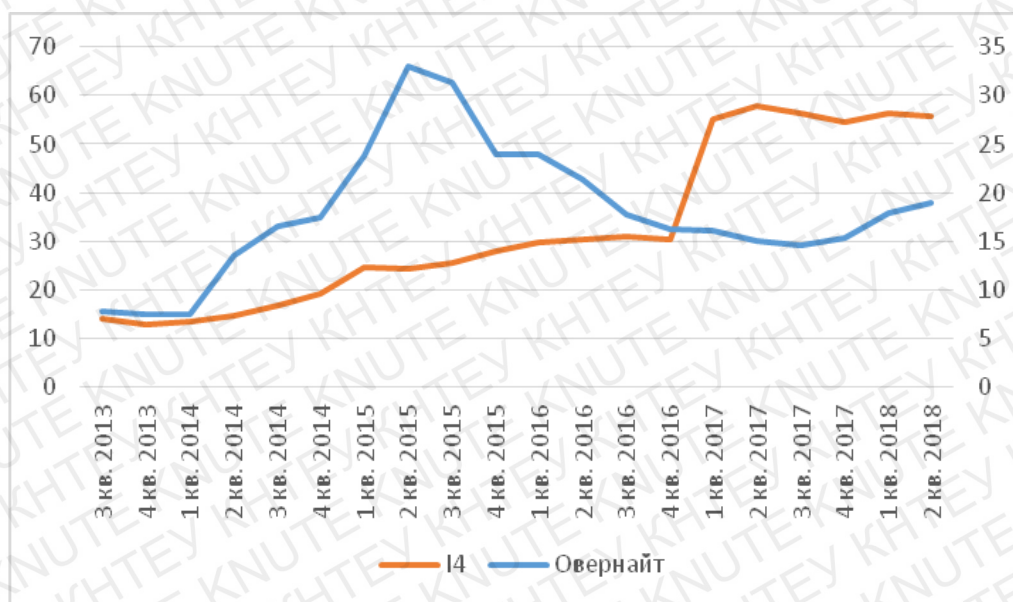

Рис. 2.21 Динаміка індикатора I4 та ставки овернайт міжбанківського кредитного ринку України за період з 3 кв. 2013 по 2 кв. 2018 року *

*Примітка: складено автором за джерелом [34-35]

Кредитний ризик характеризує показник співвідношення резервів під втрати за кредитами до кредитного портфеля. Збільшення обсягу резервів свідчить про збільшення кредитного ризику в системі. Кореляційний зв'язок із ставкою овернайт дуже слабкий і склав 0,15 (рис. 2.22). На наш погляд, це пов'язано з тим, що до 2016 р. банки України не сформували резерви в обсязі,

який був би достатнім для покриття втрат внаслідок настання кредитного ризику, Лише після проведення стрес-тестування ризиків, банки вимушені в 2016-2017 рр. були доформувати резерви в повному обсязі, Однак статистична база для проведення відповідних розрахунків є не репрезентативною внаслідок короткого часового періоду. До того ж, протягом досліджуваного періоду з III кварталу 2013 р. по III квартал 2018 р. були відкликані або анульовані ліцензії у 87 банків, у яких за даними фінансової звітності на передодні банкрутства вказувалася незначний обсяг проблемних кредитів, а після введення тимчасової адміністрації одномоментно весь кредитний портфель виявився проблемним. З огляду на зазначене, вищенаведений коефіцієнт кореляції в реаліях вітчизняної банківської практики виявився неінформативним.

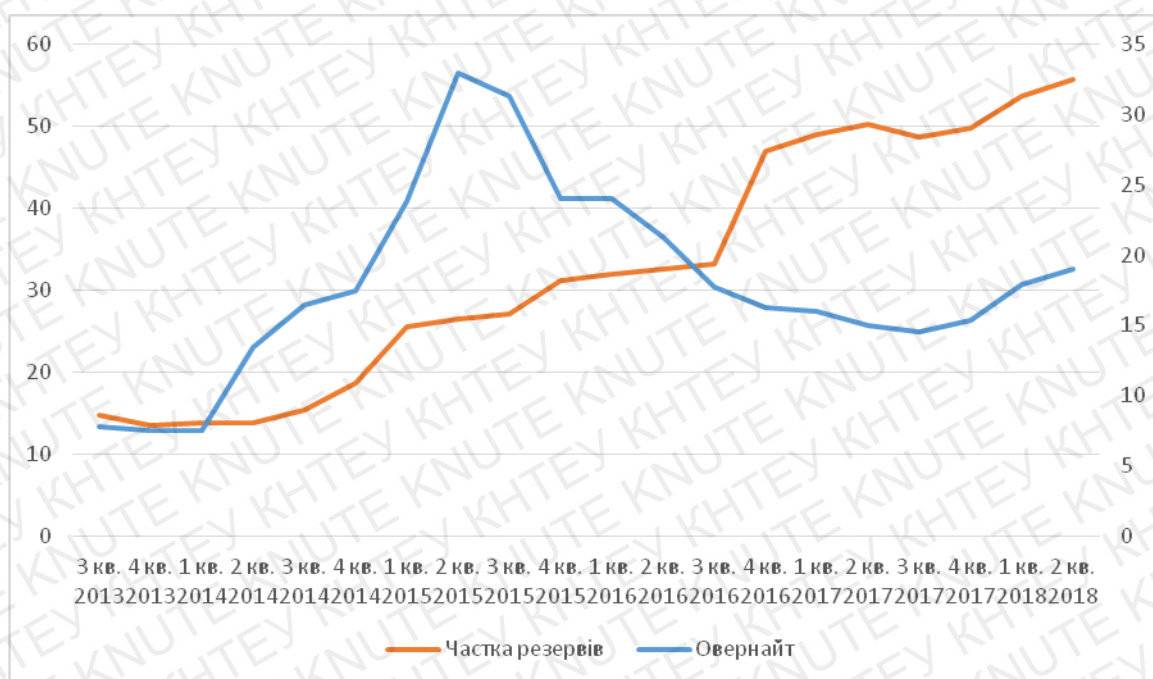

Рис. 2.22 Динаміка частки резервів та ставки овернайт міжбанківського кредитного ринку України за період з 3 кв. 2013 року по 2 кв. 2018 року, %*

*Примітка: складено автором за джерелом [34]

Процентний ризик характеризує показник співвідношення частки процентних доходів у загальних доходах банку (рис. 2.23).

Збільшення частки свідчить про збільшення процентного ризику в системі. На сьогодні спостерігається тенденція до зменшення процентного ризику, що має позитивно позначитись на системі вцілому. Кореляційний зв'язок із ставкою овернайт дуже слабкий і склав 0,14. Окрім того це є свідченням зменшення обсягів кредитування.

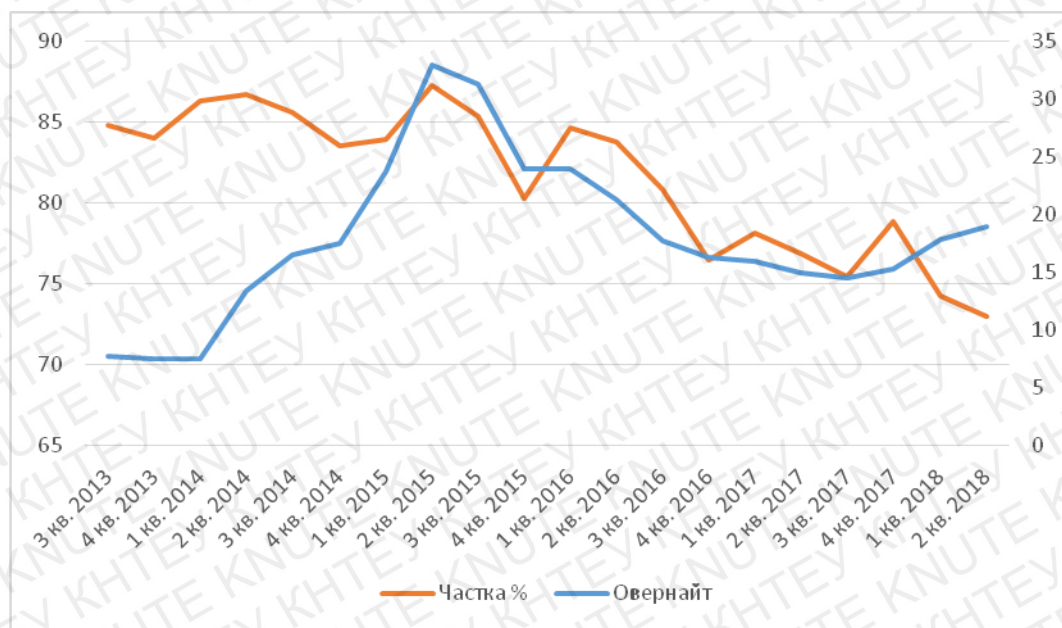

Рис. 2.23 Динаміка частки процентних доходів та ставки овернайт міжбанківського кредитного ринку України за період з 3 кв. 2013 року по 2 кв. 2018 року, %*

*Примітка: складено автором за джерелом [34]

Валютний ризик характеризує показник співвідношення депозитів в іноземній валюті до депозитів усього. Збільшення частки свідчить про збільшення валютного ризику в системі. Пропонуємо більш детально розглянути тенденції, що зображені на рис 2.24. Найбільш кризова ситуація припала на період з 3 кв. 2014 по 2 кв. 2015. В цей самий час відбулись різкі стрибки валютного курсу, що відразу позначилось на всіх сферах життя та на сукупному ризику банківської системи. Багатьом гравцям прийшлося піти з банківського ринку України.

Рис. 2.24 Динаміка частки валютних депозитів та ставки овернайт міжбанківського кредитного ринку України за період з 3 кв. 2013 року по 2 кв. 2018 року, %*

*Примітка: складено автором за джерелом [34]

На сьогодні спостерігається тенденція до зменшення валютного ризику, що має позитивно позначитись на системі в цілому. Кореляційний зв'язок із ставкою овернайт сильний і склав 0,66. Це означає що збільшення валютного ризику викличе збільшення індикатора стресу, отже стресостійкість банківської системи буде меншою.

Валютний ризик характеризує показник співвідношення кредитів в іноземній валюті до кредитів усього. Збільшення частки свідчить про збільшення валютного ризику в системі.

Пропонуємо більш детально розглянути тенденції, що зображені на рис 2.25. Впродовж останніх двох з половиною років валютний ризик було вгамовано. На сьогодні спостерігається тенденція до зменшення валютного ризику, що має позитивно позначитись на системі в цілому. Кореляційний зв'язок із ставкою овернайт сильний і склав 0,80. Це означає що збільшення

валютного ризику викличе збільшення індикатора стресу, отже стресостійкість банківської системи буде меншою.

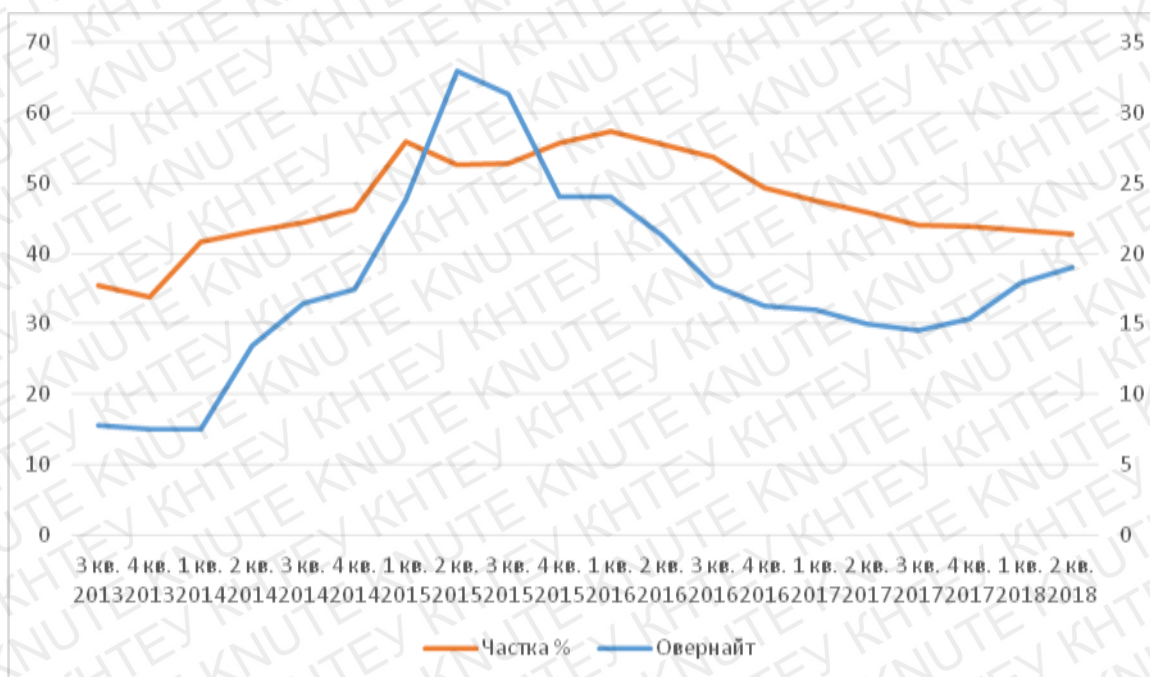

Рис. 2.25 Динаміка частки валютних кредитів та ставки овернайт міжбанківського кредитного ринку України за період з 3 кв. 2013 року по 2 кв. 2018 року, %*

*Примітка: складено автором за джерелом [34]

З 2016 року Національний банк став на шлях поступового переходу до нової, ліберальної моделі валютного регулювання і протягом 2017 року продовжував валютну лібералізацію за сприятливих макроекономічних та фінансових умов. У процесі валютної лібералізації Національний банк керувався концепцією нової моделі валютного регулювання та дорожньою картою переходу до цільової моделі. Завдяки наявності сприятливих умов за 2017 рік:

- населення отримало можливість без обмежень знімати з банківських рахунків кошти як у гривні, так і у валюті, а також купувати готівкову валюту на суму до 150 тис. грн у день;

- для бізнесу знижено вимогу обов'язкового продажу валютної виручки з 65% до 50%, а строк розрахунків за операціями експорту/імпорту товарів продовжено до 180 днів, як і до кризи;
- іноземні інвестори отримали можливість, як і до кризи, репатріювати дивіденди за всі минулі роки в межах установлених лімітів з метою підтримки фінансової стабільності;
- для банків створено умови для більш ефективного управління своєю валютною ліквідністю завдяки збільшенню можливого обсягу купівлі валюти на міжбанківському ринку у власну позицію з 0,5% до 1% від розміру регулятивного капіталу [45].

РОЗДІЛ 3

СИСТЕМА ЗАХОДІВ ЩОДО ЗМІЦНЕННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1 Система заходів НБУ щодо зміцнення стресостійкості банківської системи та напрямки її розвитку

Удосконалення системи оцінки діяльності комерційних банків і їх фінансової стійкості сприяє підвищенню стабільності як окремо взятого банку, так банківської системи України в цілому. Така система дозволить виявити проблемні банки на більш ранній стадії за допомогою їх моніторингу, що враховує достатність капіталу, рівень керованості ліквідністю, якість активів, оптимальність структури пасивів і результати фінансової діяльності. Існуючі теоретичні та практичні підходи до забезпечення та оцінки фінансової стійкості кредитних організацій і банківської системи в цілому в силу динамічного розвитку фінансової системи швидко застарівають і вимагають регулярного оновлення, що представляє собою значну проблему для менеджерів, відповідальних за забезпечення фінансової стійкості банків, і органів банківського нагляду НБУ. Для вирішення означеної проблеми необхідні кардинальні зміни в підходах до визначення стійкості, як у самій структурі кредитно-фінансової системи, так і в її системоутворюючих елементах - комерційних банках.

Базель III став теоретичною основою для формування та становлення нової концепції антикризового управління банківськими ризиками, метою якої є досягнення стійкого розвитку банківських установ, що передбачає їх здатність до результативної протидії негативному впливу чинників внутрішнього та зовнішнього середовища. Запровадження пропозиції Базеля III передбачає певні коригування регулятивної бази національного регулятора, а саме:

По-перше, гармонізовано частково законодавство України до європейських директив. Зокрема з 2018 року почав діяти стандарт IFRS 9

(International Financial Reporting Standard 9 – Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти») на заміну чинного стандарту IAS 39 (International Accounting Standards 39 – Міжнародний стандарт фінансової звітності «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»). Це означає перехід на розрахунок резервів за активними операціями на основі очікуваних збитків замість фактично зазначених. Упровадження цього стандарту передбачає започаткування банками оцінки очікуваних збитків як на горизонті 12 місяців, так і всього періоду дії кредиту.

Запровадження національним регулятором «Базельської» формули розрахунку розміру кредитного ризику (формула 3.1):

$$CR = PD[EAD (ColVAdj + RC)] \quad (3.1)$$

де PD - імовірність дефолту боржника,

EAD - заборгованість позичальника,

ColVAdj - вартість забезпечення, скоригована на коефіцієнти ліквідності,

RC - інші надходження;

Відбулося розширення переліку ознак високого кредитного ризику позичальника (наявність таких ознак зобов'язує банки знизити фінансовий клас позичальника незалежно від оцінки на базі скорингової моделі).

Внесення змін до переліку прийнятної застави (наприклад, майнові права на інше майно, зокрема на майбутню виручку, більше не можуть бути прийнятним забезпеченням);

Дозвіл коригувати фінансовий клас індивідуального позичальника з урахуванням фінансового стану групи, до якої він належить, що стимулюватиме банки повніше розкривати інформацію про групи підприємств, до яких входять індивідуальні компанії-позичальники;

З 2017 р. національний регулятор впровадив інструмент ELA (emergency liquidity assistance - екстрена підтримка ліквідності), покликаний пришвидшити і полегшити доступ банків до кредитної лінії НБУ за умови надання ними прийняттого забезпечення (ELA замінить механізм стабілізаційних кредитів НБУ).

По-друге, НБУ здійснив позитивні кроки підвищення результативності управління банківськими ризиками шляхом впровадження нового ризик-орієнтованого нагляду. Це означає, що фокус роботи національного регулятора зміщується з відстеження формального виконання банками пруденційних вимог на ідентифікацію ризиків, які потенційно можуть призвести до втрат ліквідності та капіталу. За основою такого нагляду НБУ обрав підхід SREP (supervisory review and evaluation process), який використовується в країнах ЄС в рамках Єдиного наглядового механізму ЄЦБ. Ця модель передбачає оцінку діяльності банків за кількома компонентами, серед яких - якість бізнес-моделей, внутрішніх підходів до управління ліквідністю та капіталом, стандартів корпоративного управління тощо [46].

По-третє вимоги до короткострокової ліквідності українських банків гармонізовано з нормами законодавства ЄС та рекомендацій Базельського комітету (Базель III) У лютому цього року Національний банк затвердив новий пруденційний норматив для банків – коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR). Він відповідає загальноприйнятим у світі підходам до визначення рівня ліквідності та зрозумілий для міжнародних інвесторів. У світі, зокрема в ЄС, мінімальне значення коефіцієнта LCR встановлено на рівні 100%.

Із грудня 2018 р. норматив стане обов'язковим до виконання та розраховуватиметься щоденно. Протягом певного часу нормативи ліквідності Н4, Н5 та Н6 діятимуть паралельно з LCR. Більшість банків не повинні мати труднощів із дотриманням цього нормативу з огляду на наявний надлишок

ліквідності в банківському секторі та високу дохідність державних цінних паперів, що входять до складу високоякісних ліквідних активів [34].

Виконання цього нормативу повинно суттєво знизити ймовірність виникнення кризи ліквідності в банківському секторі у випадку негативного економічного шоку [36].

Україна в рамках євроінтеграційного процесу має долучитися до норм Директиви 2014/49/ ЄС, прийнятою у зв'язку із кризовою ситуацією на ринку банківських послуг 16 квітня 2014 року в рамках внесення поправок до Директиви 94/19/ЄС. В п.1 статті 6 Директиви 2014/49/ЄС сказано, що Держави-члени ЄС повинні гарантувати, що рівень покриття загальної суми депозитів кожного вкладника є 100 000 євро у випадку, коли депозити є недоступними. [47]. Такий рівень покриття Україна забезпечити не в змозі, але існуючий рівень в 200 000 гривень є недостатнім. У грудні 2017 року рада Національного банку рекомендувала Кабміну і правлінню НБУ підвищити гарантовану суму відшкодування вкладникам з 200 до 500 тис. гривень. За словами директора-розпорядника Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, фонд допускає підвищення гарантованої суми відшкодування вкладів з 200 до 600-800 тис. гривень в 2019 році.[48]

Відповідно п. 4. статті 6 Директиви 2014/49/ЄС Держави-члени повинні гарантувати, що виплати виконуються у будь-якій формі з наступного списку:

- а) валюті держави-члена, в якій Фонд гарантування вкладів розміщений.
- б) валюті держави-члена, де власник банківського рахунку має постійне місце проживання.
- д) у валюті рахунку.

Пункт 8 статті 2 Директиви 2014/49/ЄС тлумачить саме поняття «Недоступний депозит» – депозит, який підлягає сплаті кредитною установою по юридичним та договірним умовам, дія на котрі розповсюджується, при котрому одне з двох:

- А) відповідні адміністративні органи влади прийняли рішення, що на їх думку дана кредитна установа вбачається нездатною на даний час, по причинах, які прямо пов'язані з фінансовими обставинами, виплатити депозит та установа не має на даний час перспективу зробити це; чи
- Б) Судовий орган влади виніс рішення по причинах, які прямо пов'язані з фінансовими обставинами фінансової установи та мають ефект призупинення прав депозитаріїв виставити вимоги проти цієї установи [47].

Кредитні установи повинні інформувати своїх депонентів про схему гарантування, яка діє у них. Вкладники повинні бути проінформовані про такі положення даної схеми, як рівень і масштаб захисту. Така інформація повинна надаватися в чіткій і зрозумілій формі. У статті 10 Директиви 94/19/ЄС визначено механізм виплати гарантованої суми, де вказано, що відшкодування по недоступних депозитах повинне відбутися в трьохмісячний термін з дати прийняття рішення про неплатоспроможність установи. Питання повернення та гарантування вкладів для України є актуальним у теперішніх умовах, коли банки один за одним стають банкрутами [49].

На нашу думку, процедура виплати відшкодувань у нашій країні потребує подальшого удосконалення. Як показує досвід функціонування української банківської системи, може пройти достатньо довгий період від дня настання неплатоспроможності банку до дня призначення йому ліквідатора. Адже лише термін повноважень тимчасової адміністрації призначеної НБУ може тривати до одного року. Під час роботи тимчасової адміністрації повернення депозитів не здійснюється. У більшості європейських країн виплати відшкодувань починаються з дня оголошення банку банкрутом. На нашу думку, депозитні вклади у вітчизняних кредитних установах потрібно вважати недоступними з моменту затримання виплат коштів згідно умов договору, а не з моменту призначення ліквідатора[49].

Таким чином впровадження норм Директиви 2014/49/ЄС буде слугувати додатковим чинником поліпшення довіри вкладників до банківської системи і, як наслідок позитивно відобразиться на стані ліквідності системи загалом.

Невиконання багатьма банками України програм капіталізації свідчить про необхідність впровадження нових інструментів рекапіталізації, зокрема механізму bail-in, який передбачає не ліквідацію банків, а докапіталізацію банку за рахунок коштів кредиторів шляхом конвертації цих коштів у субординований борг або збільшення статутного капіталу.

Рада з фінансової стабільності (FSB) разом з Базельським комітетом з банківського нагляду розробили «Стандарти з реструктуризації та упорядкування ліквідації фінансових інститутів на випадок їх невідповідності (банкрутства)». Відповідно до цих норм національні уряди мають впроваджувати механізм внутрішнього викупу - bail-in, який передбачає матеріальну відповідальність акціонерів та великих кредиторів: боргові зобов'язання мають бути конвертовані в капітал. Принципова відмінність між bail-in та bail-out полягає у тому, хто відшкодовує збитки банку та допомагає йому відновити платоспроможність.

Механізм bail-out покладає фінансові витрати на порятунок банку або на все суспільство, або на кошти окремих сенаторів через надання регуляторних послаблень самому банку. Такий спосіб порятунку сприяє фінансовій безвідповідальності як вкладників («банк все одно врятують»), так і самих банкірів. Механізм bail-out виявився неефективним і постала потреба в розробці нових принципів та механізму. Відновлення платоспроможності проблемних банків через механізм bail-in полягає у примусовій конвертації незабезпечених вимог кредиторів у субординовані депозити або статутний капітал банку. Тобто передбачається, що великі корпоративні та приватні вкладники й кредитори за рахунок конвертації своїх депозитів у капітал (та набуття прав акціонерів) рятують та оздоровлюють банк, клієнтами якого вони є [50].

Україна під час останніх фінансових криз зазнала великих витрат через використання механізму bail-out, який проявлявся через випуски ОВДП та виплати Фондом гарантування вкладів фізичних осіб. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне внести зміни до законодавства України відповідно до прийнятої у Європі Директиви 2014/59/ЄС, і тим самим закріпити механізм bail-in на національному рівні з урахуванням європейських стандартів. Зміни та доповнення, які пропонується внести до законодавства України, мають стосуватися таких аспектів:

- черговості конвертації зобов'язань кредиторів у капітал банку. Зосередити увагу насамперед на пов'язаних особах і водночас регламентувати порядок конвертації коштів фізичних і юридичних осіб;
- розробити систему відповідальності за банкрутство банку згідно зі ст. 34 Директиви 2014/59/ЄС;
- розробити систему оцінювання зобов'язань банку перед їх конвертацією у капітал відповідно до ст. 36 Директиви 2014/59/ЄС;
- розробити систему оцінки бази bail-in відповідно до ст. 46 Директиви 2014/59/ЄС ;
- зняти заборону на використання поточних та депозитних коштів клієнтів при конвертації зобов'язань у капітал, встановивши при цьому граничне значення, вище якого кошти клієнта будуть підлягати конвертації.

Отже, необхідно внести зміни до законодавства України, які б регулювали впровадження механізму bail-in з метою відновлення платоспроможності банків в Україні, з використанням норм Директиви ЄС BRRD , та імплементувати bail-in при санації банків. Більше того, цей інструмент можна використовувати і в разі невиконання банками нормативу достатності капіталу та необхідності докапіталізації банків за результатами стрес-тестування [50].

Національний банк разом із банківською спільнотою розпочали обговорення нового інструмента капіталу – довгострокового субординованого боргу, який стане частиною основного капіталу. Це перший крок у приведенні структури регулятивного капіталу банків до стандартів Базеля та вимог європейського законодавства. Впровадження нової структури капіталу заплановано на 2019 рік. Протягом наступних двох років банки будуть зобов'язані вибудувати ефективні системи управління ризиками. Це вимога нового положення НБУ “Про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах”. Постанова містить синтез ключових рекомендацій Базеля. Передусім вона запроваджує нові повноваження органів управління банком під час здійснення контролю за ризиками. Установлено жорсткі вимоги до процесів оцінювання та контролю ризиків (кредитного, ринкового, операційного, процентного ризику банківської книги, ліквідності), їх фіксації та реагування на них відповідальними особами та органами банку. Запроваджується вимога обов'язкового стрес-тестування для оцінювання ризиків та спроможності їм протистояти [36].

3.2 Удосконалення нормативно-правового поля функціонування банків як фактор зміцнення стресостійкості банківської системи України

На стресостійкість банківської системи впливають фактори як прямої так і опосередкованої дії, це надає нам відставу для виокремлення законодавчих актів, які безпосередньо впливають на стресостійкість банківської системи України, а також тих, які через опосередковані механізми чинять цей вплив.

Із плином часу та розвитком банківської системи України виникає об'єктивна необхідність у створенні нового правового поля, задля забезпечення стабільного рівня стресостійкості банківської системи. На сьогодні у Верховній Раді існує низка перспективних законопроектів, ухвалення яких, на наш погляд, може вплинути на зміцнення стресостійкості банківського сектору. Прискорення процесу ухвалення законів, створить необхідне підґрунтя для

ефективного функціонування всієї банківської системи. Проведений нами аналіз законопроектів, які нині знаходяться на розгляді у Верховній Раді України, дозволив дійти до таких висновків.

Однією з найбільш актуальних проблем, які впливають безпосередньо на стресостійкість банківського сектору України, є зниження рівня кредитного ризику банків. У зв'язку зі зазначеним, важливим є вирішення таких питань, а саме: зменшити частку непрацюючих кредитів в кредитному портфелі банківської системи України, зменшити обсяг портфелю непрацюючих кредитів в банках державного сектору, унормувати діяльність рейтингових агентств та збільшити їх відповідальність.

Враховуючи високу частку непрацюючих кредитів в кредитному портфелі банківської системи України, а також високий обсяг портфелю непрацюючих кредитів в банках державного сектору, існує необхідність вдосконалення норм Закону України «Про фінансову реструктуризацію» з метою розширення практик його застосування. Законопроектом «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення процедури проведення фінансової реструктуризації» пропонується внести зміни до Закону України «Про фінансову реструктуризацію», які покликані зробити можливим спільне проведення процедури фінансової реструктуризації для кількох боржників, які є пов'язаними особами (йдеться про групу юридичних осіб під спільним контролем (стандарт МСФЗ)), але мають різних (неспільних) кредиторів.

Також законопроектом пропонується доповнити Закон України «Про фінансову реструктуризацію» положенням, відповідно до якого умови та граничні критерії прощення боргу державними банками схвалюються Кабінетом Міністрів України.

Водночас, з метою вдосконалення практик застосування санкцій законопроектом пропонується встановлювати відповідальність за невиконання зобов'язань боржників та/або залучених кредиторів або пов'язаних осіб

боржника на підставі відповідного арбітражного рішення.

Внесення змін до Законів України «Про іпотеку» та «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» викликано необхідністю більш точно визначити момент здійснення позасудового врегулювання звернення стягнення на предмет іпотеки та/або застосування відповідного позасудового способу звернення стягнення на предмет забезпечувального обтяження відповідно до Закону України «Про фінансову реструктуризацію», коли вартість відповідного майна виявиться недостатньою для повного задоволення вимог залученого кредитора, з метою збереження забезпеченого іпотекою та заставою (обтяженням рухомого майна) зобов'язання у відповідній (непогашеній) частині.

До того ж слід зазначити, що передача кредитору права власності на майно боржника в рахунок повного або часткового задоволення вимог є одним з найбільш запитуваних способів здійснення фінансової реструктуризації відповідно до Закону України «Про фінансову реструктуризацію», але на практиці потребує попереднього одержання дозволу Антимонопольного комітету України на концентрацію, оскільки, як правило, таким майном є всі основні засоби (фонди) боржника, що підпадають під визначення єдиного/цілісного майнового комплексу згідно з антимонопольним законодавством України. На практиці одержання такого дозволу займає не менше одного місяця, вимагає значних зусиль з боку заявників, часто із залученням зовнішніх радників, з одночасним дотриманням процедури фінансової реструктуризації, строк проведення якої згідно з Законом України «Про фінансову реструктуризацію» обмежується 90 днями. Відсутність необхідності одержання такого дозволу обґрунтовується ще й тим, що таке майно, як правило, передається залученим кредитором у фінансовий лізинг, оренду боржника з метою відновлення його господарської діяльності (також потребує дозволу Антимонопольного комітету України).

Прийняття законопроекту забезпечить створення більш сприятливих умов для здійснення фінансової реструктуризації грошового зобов'язання та/або господарської діяльності боржників, усунення окремих недоліків законодавства, виявлених в ході практичного застосування норм зазначеного Закону, та буде сприяти більш повному застосуванню способів реструктуризації з боку банків, зменшення регуляторних перешкод для здійснення фінансової реструктуризації тощо [51].

Наступним не менш ваговим законопроектом є проект Закону України «Про рейтингування». Зазначеним Законом, зокрема, передбачається:

- встановлення вимог до рейтингових агентств та їх діяльності;
- встановлення механізмів авторизації рейтингових агентств;
- визначення повноважень Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку щодо здійснення державного регулювання та нагляду на ринку рейтингування;
- врегулювання питання використання кредитних рейтингів;
- визначення переліку порушень, за вчинення яких до рейтингових агентств застосовуватимуться фінансові санкції.

Прийняття проекту Закону України «Про рейтингування» дозволить:

- 1) встановити правові засади діяльності рейтингових агентств та державного нагляду (контролю) за ними, у тому числі, відповідальність за порушення ними вимог законодавства;
- 2) створити систему професійної об'єктивної оцінки кредитоспроможності, що сприятиме покращенню інвестиційного клімату в державі та мінімізації ризиків на ринках капіталу [52].

Не менш важливим для банківської системи України є ризик ліквідності. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про систему

гарантування вкладів фізичних осіб» (щодо захисту коштів вкладників та інших кредиторів неплатоспроможних банків та відновлення довіри до банківської системи) може частково подолати цю проблему.

Основні норми, які пропонуються законопроектом:

1) Вводиться поняття реструктуризації зобов'язань неплатоспроможного банку. Фонду надається можливість здійснювати реструктуризацію зобов'язань на основі базових умов, які вводяться статтею 40-1 , при:

- передачі всіх або частини активів і зобов'язань неплатоспроможного банку до приймаючого банку;
- продажу неплатоспроможного банку інвестору;
- виведення неплатоспроможного банку з ринку за участю держави;
- створенні перехідного банку з метою продажу інвестору.

Відповідно до чинної редакції Закону під час отримання активів і зобов'язань неплатоспроможного банку або купівлі неплатоспроможного банку інвестор де-юре і де-факто зобов'язаний розрахуватися з кредиторами негайно, а процес реалізації активів може тривати не один рік. За таких умов на сьогодні жоден платоспроможний банк та інші інвестори не приймуть на себе додаткові зобов'язання без чіткого розуміння джерел та строків надходження коштів для їх виплати.

Запровадження механізму реструктуризації зобов'язань в умовах системної кризи в країні спрямоване на:

- забезпечення можливості задоволення максимального обсягу вимог вкладників та інших кредиторів (не тільки вкладів до 200 тис. грн.);
- заощадження коштів Фонду, Національного банку України та державного бюджету за рахунок створення дієвих механізмів та сприятливих умов для розширення кола потенційних інвесторів та залучення приватного капіталу до участі у процедурах виведення неплатоспроможних банків з ринку.

Такий механізм дозволяє створити справді привабливі умови для залучення потенційних інвесторів та приватного капіталу й запропонувати продукт, який під час системної фінансової кризи може їх зацікавити.

Інвестор отримає час для ефективної реалізації активів цього банку, і відповідно зможе повернути вкладникам та іншим кредиторам їхні кошти в повному обсязі.

Запровадження такого механізму створює передумови для відновлення довіри вкладників та інших кредиторів до банківської системи України.

2) Впроваджується можливість передачі всіх або частини активів і зобов'язань неплатоспроможного банку на будь-якому етапі виведення банку з ринку (як на стадії тимчасової адміністрації, так і на стадії ліквідації). Чинна редакція Закону на практиці унеможлиблює здійснити передачу активів і зобов'язань банку на стадії ліквідації.

Така норма створить умови для більш гнучкого підходу Фонду до процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку.

3) Вдосконалюється робота Фонду з активами банків, що ліквідуються, через Спеціалізовану установу.

Згідно чинної редакції Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (надалі – Закон) ліквідація банків повинна бути завершена протягом 1 року з дня прийняття відповідного рішення, Фонд має право продовжити ліквідацію банків на строк до 1 року, для системно важливих банків – до двох років, з можливістю повторного продовження до 1 року. По закінченні зазначеного строку активи та непогашені зобов'язання неплатоспроможного банку можуть передаватися Фондом до створеної ним спеціалізованої установи, яка після трирічної діяльності має право списати або віддавати на благодійність активи банку, навіть якщо такі активи можуть в подальшому бути реалізовані.

Законопроектом пропонується змінити підхід до завершення ліквідаційної процедури банків та діяльності Спеціалізованої установи, який підвищить ефективність роботи з активами неплатоспроможних банків для задоволення максимального обсягу вимог вкладників та інших кредиторів. Зокрема пропонується:

- встановити строки ліквідації для банків 1 рік, а системно важливих банків - 2 роки, та обмежити можливість продовження ліквідації строком 1 рік;
- натомість, зняти обмеження на строки діяльності Спеціалізованої установи з активами ліквідованих банків та задоволення вимог кредиторів;
- виключити із Закону норму, яка обмежує у часі роботу з активами Спеціалізованої установи та дозволяє списати активи банку або передати їх на благодійність без дотримання встановленої законодавством процедури визнання активів безнадійними.

Необхідність зняття обмежень у часі роботи Спеціалізованої установи з активами ліквідованих банків обумовлена наступним:

по-перше, практика свідчить, що в умовах існуючої судової системи процедура стягнення боргу з позичальників банку може затягуватись роками, щоб в подальшому уникнути повернення боргу;

по-друге, сьогоднішня кон'юнктура ринку не дає можливості реалізувати активи за максимальною вартістю у стислі терміни, в результаті чого активи продаються за заниженими цінами, внаслідок чого кредитори банку недоотримують свої кошти.

Запропоновані зміни забезпечать зменшення витрат Фонду на проведення ліквідаційної процедури по кожному банку окремо (витрати на утримання штату працівників, приміщень, комунальні послуги та інші), створять умови для ефективної реалізації активів усіх збанкрутілих банків без обмежень у часі

та з дотриманням процедури згідно чинного законодавства, а також сприятимуть більш повному погашенню вимог вкладників та інших кредиторів.

4) Підвищується відповідальність власників та керівників неплатоспроможних банків, а саме:

- пропонується розширити перелік осіб, вклади яких не підпадають під гарантії Фонду (в розмірі 200 тис. грн.), включивши до них усіх пов'язаних осіб банку, а також акціонерів з часткою в капіталі понад 5%.

- вимоги за зобов'язаннями неплатоспроможного банку усіх пов'язаних осіб та акціонерів з часткою в капіталі понад 5% задовольняти в останню чергу;

- при передачі активів і зобов'язань неплатоспроможного банку до іншого банку (у тому числі державного) забороняється передавати вклади та інші зобов'язання пов'язаних осіб та акціонерів із часткою в капіталі понад 5%;

- здійснюється переведення зобов'язань пов'язаних осіб та акціонерів з часткою в капіталі понад 5% в статутний капітал банку (з метою зменшення статутного капіталу на суму збитків) під час продажу неплатоспроможного банку інвестору. Чинною редакцією Закону такий механізм передбачений лише у разі продажу неплатоспроможного банку державі. Пропонується розповсюдити таку процедуру на випадки продажу неплатоспроможного банку іншому, ніж держава, інвестору (виключення складає докапіталізація неплатоспроможного банку його нинішніми власниками).

5) Посилюються вимоги до інвесторів неплатоспроможних банків та перехідних банків.

Зокрема, забороняється бути інвесторами неплатоспроможного банку та перехідного банку особам, які були акціонерами (учасниками) з часткою в статутному капіталі понад 5% або пов'язаними особами банків протягом одного року до запровадження в них тимчасової адміністрації та/або ліквідації банку (зазначена вимога діє протягом наступних трьох років з дня настання

події), за виключенням випадку, коли докапіталізація неплатоспроможного банку здійснюється за рахунок додаткових внесків його акціонерів (учасників) в статутний капітал, які приймають на себе зобов'язання перед Фондом щодо приведення діяльності банку у відповідність чинному законодавству.

б) Підвищується відповідальність працівників Фонду. Законопроектом пропонується запровадити норму, яка передбачає, що працівники Фонду не звільняються від адміністративної та/або кримінальної відповідальності згідно чинного законодавства, якщо судом буде встановлена їх вина.

Крім того, вводиться заборона бути працівниками Фонду особам, які займали керівні посади в неплатоспроможних банках протягом року до введення в них тимчасової адміністрації та/або ліквідації банку (зазначена вимога діє протягом наступних трьох років з дня настання події).

За рахунок прийняття даного законопроекту прогнозується досягти наступного соціально-економічного ефекту:

- 1) задоволення максимального обсягу вимог вкладників та інших кредиторів неплатоспроможних банків;
- 2) відновлення довіри вкладників до банківської системи України;
- 3) заощадження коштів Державного бюджету України, Національного банку України та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;
- 4) залучення приватного капіталу до процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку;
- 5) зменшення обсягів емісії гривні для поповнення коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [53].

Ухвалення даного законопроекту має позитивно позначитися на довірі до сектору в цілому та як наслідок на збільшенні ліквідності системи, що в свою чергу відобразиться на зміцненні стресостійкості банківської системи України.

Законопроект № 8331 «Про удосконалення функціонування фінансового сектору» передбачає врегулювання організації готівкового грошового обігу, внесення ряду змін до системи гарантування вкладів фізичних осіб щодо

неприбутковості Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, усунення правової прогалини щодо зняття з реєстрації ліквідованих банків, удосконалення механізму управління державними банками.

Ще одне питання, що покращує загалом діяльність фінансового сектору в Україні є усунення перешкоди Фонду гарантування вкладів фізичних осіб реалізувати покладені на нього Законом обов'язки в частині завершення процедури ліквідації банку та припинення банку як юридичної особи при нульовому ліквідаційному балансі, а також унормування питання включення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб до переліку неприбуткових організацій задля збільшення обсягів відшкодування Фондом кредитів Міністерству фінансів України та Національному банку України.

Також удосконаленню підлягає система корпоративного управління державних банків, яка потребує докорінного перегляду в частині конкретних принципів та механізмів у відповідності до кращих світових практик та прийнятих Україною підходів до реформування системи управління державною власністю та Зasad стратегічного реформування державного банківського сектору, схвалених Кабінетом міністрів України 21 лютого 2018 року.

Проектом також передбачено, що наглядова рада державного банку має складатися із дев'яти членів, з яких шість членів повинні бути незалежними, а три члени - представниками держави пропорційно від Президента, Кабінету Міністрів та Верховної Ради України. Також, проектом визначається перелік критеріїв, яким повинні відповідати незалежні члени наглядової ради та представники держави у наглядовій раді державного банку. Для визначення претендентів на посади членів наглядової ради державного банку Кабінет Міністрів України утворює конкурсну комісію, до складу якої входять один представник від Президента України, три представники від Кабінету Міністрів України та один представник парламенту.

Прийняття проекту удосконалисть принципи та механізми діяльності Національного банку України, банків, корпоративного управління в державних

банках, що в свою чергу сприятиме покращенню діяльності фінансового сектору в Україні [54].

Законопроект № 2413а «Про консолідацію регулювання ринку фінансових послуг» – передбачає скорочення кількості регуляторних та контролюючих органів на ринках небанківських фінансових послуг шляхом розподілу функцій Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, між іншими органами, що здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг. Ухвалення має на меті підвищення ефективності державної регуляторної політики, функціональності нормативно-правових актів, спрямованих на створення дієвого механізму державного регулювання та нагляду, зниження витрат діяльності фінансових установ, спричинених надлишковим та неефективним державним регулюванням, забезпечення конкуренції на фінансовому ринку, запобігання діяльності недобросовісних компаній, координованість із сучасними процесами реформування та дерегуляції економіки України.

Зміни передбачають передачу повноважень Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, у частині регулювання та нагляду у системі накопичувального пенсійного забезпечення, регулювання та нагляду за функціонуванням фінансово-кредитних механізмів і управлінні майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Решту повноважень Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, пропонується передати до Національного банку України [55].

Ухвалення даного законопроекту має вивести на новий рівень якість регулювання фінансовими ринками, завдяки забезпеченню багатовекторного нагляду як за банківським, так і за парабанківським сектором.

Законопроект № 2456-д «Про захист прав споживачів фінансових послуг» має на меті врегулювання взаємодії фізичних осіб з банками та фінансовими компаніями в частині добросовісності реклами та розкриття інформації про фінансові послуги. Також законопроект визначить правила застосування електронних документів і дистанційних каналів обслуговування, сприятиме поширенню новітніх технологій під час надання фінансових послуг. Його запровадження посилить довіру споживачів фінансових послуг до банківської системи та створить умови для здорового кредитування населення [56].

Проект Постанови № 9034 про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо фінансових інструментів банків. Законопроект передбачає запровадження нового виду емісійних цінних паперів, що випускається банками – банківські сертифікати. Зручність використання банківських сертифікатів полягає в тому, що такий сертифікат поєднує в собі властивості банківського вкладу і цінного паперу. Передбачається, що банківські сертифікати можуть бути як відсотковими, так і дисконтними.

На відміну від ощадних (депозитних) сертифікатів, банківський сертифікат існуватиме в бездокументарній формі, а тому матиме зручні для власника механізми обліку та обігу на вторинному ринку. Так, наприклад, банківський сертифікат лише з невеликою втратою прибутковості можна буде продати іншому банку або іншій особі (в тому числі на фондовій біржі із застосуванням механізмів гарантування виконання правочинів за принципом «поставка цінних паперів проти оплати»), або відчужити будь-яким іншим способом у зручний час без необхідності особистого звернення до банка-емітента та проходження значної кількості бюрократичних процедур щодо переоформлення сертифіката на іншу особу. Це є значною перевагою перед звичайним депозитним вкладом, який має бути обумовлений договором строк щодо повернення вкладу, виплати процентів, до закінчення якого отримати грошові кошти є проблематичним.

Окрім того, отримувати суму погашення та проценти власник банківського сертифіката зможе у зручний для нього спосіб (на вказаний власником банківський рахунок), обумовлений договором із депозитарною установою, без необхідності особистого звернення до банку, який випустив банківський сертифікат.

Прийняття закону сприятиме розвитку ринку капіталу через мобілізацію фінансових ресурсів та їх ефективне використання, запровадження нового виду фінансових інструментів банків в бездокументарній формі, що є зручним та технологічним у його випуску та обігу [57].

Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність» щодо уточнення окремих положень з питань банківського нагляду». Метою законопроекту є вдосконалення наглядової функції Національного банку України для забезпечення подальшого зміцнення банківської системи України та оздоровлення банківського сектору, поліпшення правових та організаційних умов його функціонування, а також встановлення особливостей порядку проведення та завершення процедури тимчасової адміністрації та примусової ліквідації банку. Крім того, прийняття законопроекту дозволить наблизити національне законодавство до законодавчих рамок Європейського Союзу у сфері банківської діяльності.

Так, законопроектом пропонується посилити наглядову функцію Національного банку України, яка здійснюється шляхом безвиїзного нагляду, надавши йому додаткові можливості, підвищити якість виконання функцій виїзного нагляду, зокрема в частині оцінки систем управління, підсилити особливий режим контролю за діяльністю банку, а також встановити чіткі законодавчі приписи щодо неможливості зупинення або припинення розпочатої процедури тимчасової адміністрації або ліквідації банку (навіть у разі скасування її судом).

Законопроект передбачає зміни до Закону України «Про банки та банківську діяльність» в частині удосконалення повноважень Національного банку України у сфері банківського нагляду, а саме:

- надати Національному банку України право вимагати від банку, його керівників, власників істотної участі вжиття заходів, спрямованих на поліпшення фінансового стану банку, якості корпоративного управління, за результатами оцінки банку/оцінки стійкості банку, проведеної під час здійснення банківського нагляду;
- передбачити, що рішення Національного банку України про введення особливого режиму та призначення куратора може містити вимогу про розроблення плану заходів, а також за потреби встановлювати обмеження щодо діяльності банку.
- розширити повноваження Національного банку України у межах безвиїзного нагляду, зокрема надати йому право уповноважувати службовця (службовців) Національного банку України здійснювати на постійній основі нагляд за діяльністю конкретного банку, у тому числі шляхом відвідування такого банку за потреби та ознайомлення з документами безпосередньо в банку;
- запровадити для банків обов'язок безоплатно надавати уповноваженим Національним банком України особам доступ у режимі перегляду до інформаційних систем банку, необхідних для проведення перевірок, що спростить процес оцінки інформаційних ризиків банків та прискорить процес інспекційної перевірки.

Також законопроектом пропонується унормувати питання безперервності процедури тимчасової адміністрації або ліквідації банку, навіть у разі скасування судом відповідного рішення, на підставі якого такі процедури було розпочато. Крім того, законопроект містить низку техніко-юридичних уточнень положень Закону України «Про банки та банківську діяльність».

Прийняття законопроекту підвищить якість виконання Національним банком України повноважень з нагляду, зокрема у частині здійснення ним виїзного та безвиїзного нагляду, забезпечить отримання Національним банком України більш повної та релевантної інформації про фінансовий стан банку, створить правові умови для ефективного та оперативного виявлення та усунення проблем в управлінні банками, а також дозволить більш комплексно та зважено підходити до оцінки банку для прийняття обґрунтованих та своєчасних наглядових рішень. [58]

Таким чином, можемо казати про перспективи зміцнення стресостійкості банківської системи України за рахунок ухвалення вищезазначених законопроектів. Звісно, саме їх ухвалення не є панацеєю від усіх викликів, але все ж таки без наявності чітких «правих гри» банківський ринок не в змозі адекватно протистояти загрозам сьогодення.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі було розглянуто теоретичні підходи розуміння змісту фінансової стійкості банківської системи.

Була зроблена спроба надати авторське визначення стресостійкості банківської системи. Стресостійкість банківської системи – це здатність системи адаптувати свою структуру та функції в умовах впливу зовнішніх та внутрішніх фінансових ризиків таким чином, щоб система підтримувала якісне функціонування, тобто виконувала свої задачі в повному обсязі й була спроможна зберігати задану якість функціонування. У даному визначенні акцентується увага на безперервності процесу адаптування системи до зміни умов в яких вона функціонує.

Запропоновані напрямки забезпечення стресостійкості банківського сектору в умовах глобалізації світового господарства, до яких можна віднести: постійний моніторинг ситуації, наявність достовірної аналітичної інформації, методів її обробки, аналізу та форм її представлення, впровадження рекомендацій Базельського Комітету, отримання інтегральної оцінки стресостійкості банку, налагодження ефективної системи управління ризиками, стрес-тестування ризиків, планування процедур та заходів, спрямованих на аварійному відновленні або забезпеченні безперервності бізнесу.

Ключовими показниками оцінювання рівня стресостійкості банківської системи є Індикатори фінансової стійкості (Financial Soundness Indicators, FSIs), запропоновані МВФ у 2001 році, — показники поточного фінансового стану і стійкості фінансових установ країни і їх контрагентів з сектора корпорацій і сектора домашніх господарств. Індикатори фінансової стійкості дозволяють визначити сукупний вплив різних чинників на рівень стійкості фінансової системи.

В процесі розрахунку Індексу фінансового стресу України нами був запропонований власний набір показників та призначені відповідні вагові коефіцієнти. Також було висунуто припущення стосовно наявності

кореляційної залежності між Індексом фінансового стресу України та ставкою овернайт міжбанківського кредитування. Кореляційний зв'язок між показниками отриманий в ході розрахунків виявився сильним прямий зв'язком - гіпотеза була підтверджена. Тому надалі для дослідження впливу різноманітних шоків ми використовували ставку овернайт як основний «лакмусовий папірець» стійкості банківської системи до шоків.

На стан стресостійкості банківської системи України значно впливають геополітичні виклики: можливий новий виток загострення ситуації на фронті, погіршення ситуації із судноплавством в Чорному та Азовському морях, низькі темпи проведення структурних реформ, очікування проведення президентських і парламентських виборів у 2019 році. В процесі аналізу було досліджено вплив світових цін та макроекономічного середовища, вплив монетарних індикаторів та вплив банківських ризиків на стресостійкість банківського сектору України.

Показовим є кореляційний зв'язок ставки овернайт міжбанківського кредитування з валовим внутрішнім продуктом (-0,50), цінами на залізну руду (-0,55), цінами на рулонну сталь (-0,83), індексом споживчих цін України (0,91), номінальним ефективним обмінним курсом (0,59), валютним ризиком (0,8). Зміна даних показників справляють значний вплив на стресостійкість банківської системи України. Отже, можна констатувати, що банківська система України дуже чутлива до зовнішніх макроекономічних викликів.

Удосконалення системи оцінки діяльності комерційних банків і їх фінансової стійкості сприяє підвищенню стабільності як окремо взятого банку, так банківської системи України в цілому. Вже гармонізовано частково законодавство України до європейських директив. Зокрема з 2018 року відбувся перехід на розрахунок резервів за активними операціями на основі очікуваних збитків замість фактично зазначених. Упровадження цього стандарту передбачає започаткування банками оцінки очікуваних збитків як на горизонті 12 місяців, так і всього періоду дії кредиту. Відбулося розширення переліку ознак високого кредитного ризику позичальника та внесення змін до переліку

прийнятної застави. З 2017 р. національний регулятор впровадив інструмент ELA (emergency liquidity assistance - екстрена підтримка ліквідності), покликаний пришвидшити і полегшити доступ банків до кредитної лінії НБУ за умови надання ними прийняттого забезпечення. НБУ здійснив позитивні кроки підвищення результативності управління банківськими ризиками шляхом впровадження нового ризик-орієнтованого нагляду.

Вимоги до короткострокової ліквідності українських банків гармонізовано з нормами законодавства ЄС та рекомендацій Базельського комітету (Базель III). Затверджено новий пруденційний норматив для банків – коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR). Виконання цього нормативу повинно суттєво знизити ймовірність виникнення кризи ліквідності в банківському секторі у випадку негативного економічного шоку.

Україна в рамках євроінтеграційного процесу має долучитися до норм Директиви 2014/49/ ЄС. На нашу думку, процедура виплати відшкодувань у нашій країні потребує подальшого удосконалення. Впровадження норм Директиви 2014/49/ЄС буде слугувати додатковим чинником поліпшення довіри вкладників до банківської системи і, як наслідок позитивно відобразиться на стані ліквідності системи загалом.

Невиконання багатьма банками України програм капіталізації свідчить про необхідність впровадження нових інструментів рекапіталізації, зокрема механізму bail-in, який передбачає не ліквідацію банків, а докапіталізацію банку за рахунок коштів кредиторів шляхом конвертації цих коштів у субординований борг або збільшення статутного капіталу.

Однією з найбільш актуальних проблем, які впливають безпосередньо на стресостійкість банківського сектору України, є зниження рівня кредитного ризику банків. У зв'язку із зазначеним, важливим є вирішення таких питань, а саме: зменшити частку непрацюючих кредитів в кредитному портфелі банківської системи України, зменшити обсяг портфелю непрацюючих

кредитів в банках державного сектору, удосконалення діяльності рейтингових агентств та збільшення їх відповідальності.

Враховуючи вищезазначене, на наш погляд, існує необхідність вдосконалення норм Закону України «Про фінансову реструктуризацію» з метою розширення практик його застосування. Пропонується внести зміни до Закону України «Про фінансову реструктуризацію», які покликані зробити можливим спільне проведення процедури фінансової реструктуризації для кількох боржників, які є пов'язаними особами (йдеться про групу юридичних осіб під спільним контролем (стандарт МСФЗ)), але мають різних (неспільних) кредиторів.

Наступним не менш ваговим законопроектом є проект Закону України «Про рейтингування». Прийняття проекту Закону України «Про рейтингування» дозволить: встановити правові засади діяльності рейтингових агентств та державного нагляду (контролю) за ними, у тому числі, відповідальність за порушення ними вимог законодавства; створити систему професійної об'єктивної оцінки кредитоспроможності, що сприятиме покращенню інвестиційного клімату в державі та мінімізації ризиків на ринках капіталу.

Не менш важливим для банківської системи України є ризик ліквідності. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (щодо захисту коштів вкладників та інших кредиторів неплатоспроможних банків та відновлення довіри до банківської системи) може частково подолати цю проблему.

Таким чином, можемо казати про перспективи зміцнення стресостійкості банківської системи України за рахунок ухвалення вищезазначених законопроектів. Звісно, саме їх ухвалення не є панацеєю від усіх викликів, але все ж таки без наявності чітких «правих гри» банківський ринок не в змозі адекватно протистояти загрозам сьогодення.

Список використаних джерел

1. Організаційно-методичні підходи до запровадження в НБУ системи оцінки стійкості фінансової системи [Текст] : інформаційно-аналітичні матеріали / За ред. В. І. Міщенко та ін. – Київ : Центр наукових досліджень НБУ, 2005. –97с.
2. Барановський О. І. Стійкість банківської системи/ О. І. Барановський // Фінанси України. – 2007. – № 9. – С. 75–81.
3. Васюренко О. В. Моделі оцінки банківської діяльності для забезпечення стабільності банківської системи : монографія / О. В. Васюренко, О. М. Тридід, Г. М. Азаренкова. — К. : УБС НБУ, 2010. – 322 с.
4. Колодізев О. М. Забезпечення стабільності банківської системи на основі підвищення ефективності управління капіталізацією вітчизняних банків[Електронний ресурс] / О. М. Колодізев, В. О. Лесик. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUABS/2012_1/32_03_01.pdf.
5. Коваленко В. В. Оцінка фінансової стійкості банківської установи для розробки антикризової стратегії її діяльності / В. В. Коваленко, О. В. Крухмаль // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 12. – с. 95–108.
6. Александров В. В. Финансово-банковская система как фактор экономической безопасности транзитного общества [Текст] / В. В. Александров, Г. В. Задорожный, Е. Е. Юрченко. – Харьков : Харьков. нац. ун-т им. В. Н.Каразина, 2002. – 235с.
7. Шинази Г. Сохранение финансовой стабильности [Текст] / Г. Шинази – Вашингтон: МВФ, 2005. – 27с.
8. Науменкова С. В. Обґрунтування методичних підходів до оцінки стійкості фінансової системи [Текст]: Інформаційно-аналітичні матеріали / С. В. Науменкова, Р. С. Лисенко. – К. : НБУ, 2006. – Вип. 6. – 162 с.

9. Зінченко В. О. Сутність і поняття стійкості банківської системи[Текст] / В. О. Зінченко // Вісник УАБС. – 2007. – № 2 (23). – С. 83–86.
10. Міщенко С. Критерії та показники оцінки стабільності функціонування фінансового сектора [Текст] / С. Міщенко // Вісник НБУ. – 2008. – № 8. – С. 36–45.
11. Крухмаль О. В. Теоретичні підходи до визначення поняття стійкості банку та її фінансової складової [Текст] / О. В. Крухмаль // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 12. С. 65–71.
12. Тлумачний словник The Random House Dictionary of the English Language Hardcover – June 1, 1971, 2256 pages, as well as 2400 illustrations.
13. Управління ризиками банку: навч. посіб. / Н.П, Шульга та ін. – К. : Кив. нац. торг.-економ. ун-т, 2016 – с. 82, 122-123.
14. Швець Н.Р. Удосконалення систем управління банківськими ризиками у світлі посилення глобалізаційних та кризових явищ світі. [Текст] / Н. Р. Швець // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2012. – № 1. – С. 433–445.
15. Немчикова Ю.В. Сущность финансовой устойчивости банковской системы и факторы её обеспечения на современном этапе // «Актуальные проблемы современной науки»: материалы Всероссийской научно-практической конференции. Выпуск 1. Том 1. г. Кисловодск 2-6-2012 г. – Ставрополь: НОУ ВПО «СевКавГТИ», 2012 – 194 с.
16. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України: постанова Правління Національного банку України від 06.08. 2009 № 460.
17. Basel Committee on Banking Supervision // www.bis.org.
18. Мельничук М.В. До питання сутності інтегрованої системи управління ризиками в банку / М.В. Мельничук // Ринок цінних паперів України. – 2014. №8. – с.101–106.

- 19.Постанова Правління НБУ від 11.06.2018 № 64 «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах»
- 20.Кротюк, В. Базель II: контроль з боку органу нагляду та ринкова дисципліна / В. Кротюк, О. Куценко // Вісник Національного банку України. – 2006. – №3. – С. 2-5
- 21.Шинкар М. Базельські рекомендації в контексті підвищення стабільності функціонування банківської системи як правові заходи попередження банкрутства банківських установ / М. Шинкар // Підприємництво, господарство і право. - 2017. - № 7. - С. 104-108.
- 22.Фінансовий портал Discovered. – Режим доступу : <http://discovered.com.ua/glossary/indikatory-finansovoj-ustojchivosti/>
- 23.Гербич Л.А. Опорний конспект лекції з дисципліни «Антикризове управління банком» — Київ. — КНТЕУ, 2016.
- 24.Показатели финансовой устойчивости. Руководство по составлению. — Вашингтон: Международный Валютный Фонд, 2007. — 324 с
25. Інтерв'ю з Вадимом Іосубом на фінансовому порталі finance.ua [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/413505/vadym-iosub-pro-novi-vymogy-do-likvidnosti-bankiv-vid-nbu>
- 26.Постанова Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368 про затвердження «Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні.»
- 27.Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа : підручник / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин, Т. Я. Андрейків. — К. : Знання, 2008. — 564 с.
- 28.Лотобаева Г.Г. Система ключевых показателей устойчивости коммерческого банка / Г.Г. Лотобаева, А.А. Насонова // Банковское дело. – 2006. – № 3. – С. 76 – 79

29. Demirci-Kunt A. & Detragiache E. The determinants of banking crises in developing and developed countries. INTERNATIONAL MONETARY FUND STAFF PAPERS, 1998. P. 81–109.
30. Laeven L. & Valencia F. Resolution of banking crises: the good, the bad, and the ugly. International Monetary Fund. Issue Working Paper 10/146, 2010.
31. Киселев В. Ю. Формирование системы индикаторов банковских кризисов. дис. канд. экон. наук. М., 2014. 145 с.
32. Хоружий, Дмитро. Кризогенність та стресостійкість банківських систем / Д. Хоружий Вісник Київського національного торговельно-економічного університету [Текст]. - К. : КНТЕУ – 2018 - №2-с.80-87
33. Тищенко Л. Індекс фінансового стресу для України / Леся Тищенко, Аттіла. Чайбокс // Вісник Національного банку України - 2017. - № 240, С. 5-14
34. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua>
35. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
36. Звіт про фінансову стабільність червень 2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=71475860>
37. Інформаційне агентство УНІАН [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.unian.ua/theme/10000314-psevdovybory-na-okkupirovannom-donbasse>
38. Інтернет-видання КримРеалії [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ru.krymr.com/a/voyennye-eksperty-o-krizise-v-azovskom-more/29467674.html>
39. Українське суспільно-політичне інтернет-видання gazeta.ua [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://gazeta.ua/ru/articles/ukraine-newspaper/_rossiya-ostanovila-683-torgovyh-korablya/867340

40. Основні засади грошово-кредитної політики на 2019 рік та середньострокову перспективу.
41. Інформаційний портал Investing.com [Електронний ресурс] – Режим доступу <https://www.investing.com/>
42. Малахова О.Л. Вплив макроекономічних факторів на ефективність банківської системи України // Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково-виробничий журнал. - № 9–2012. - С. 327-333.
43. Основні положення методики розрахунку індексів реального ефективного обмінного курсу та номінального ефективного обмінного курсу гривні
44. Шулакова К. І. Макроекономічний контекст розвитку валютного регулювання в Україні / К. І. Шулакова // Вісник Інституту економіки та прогнозування. - 2016. - 2016. - С. 6-14. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viep_2016_2016_3
45. Річний звіт Національного банку України за 2017 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=71165707>
46. Бобиль В. Нова концепція антикризового управління банківськими ризиками / В. Бобиль, М.Дронь // Банківська справа. — 2017. — № 2 (143). — С. 87-101.
47. Висновок Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" щодо посилення захисту прав вкладників»
48. Фінансовий портал finance.ua [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/424899/garantovana-suma-vidshkoduvannya-vkladiv-mozhe-vyrosty-fgvfo>
49. Приймак С. А. Захист прав споживачів банківських послуг у Європейському союзі та Україні / С. А. Приймак // Стратегія економічного розвитку України. — 2015. — № 36. — С. 118-124

50. Карчева Г. Європейський досвід впровадження механізму bail-in та перспективи його використання в Україні [Текст] / Ганна Карчева, Дмитро Булиндін // Банківська справа. - 2017. - № 4. - С. 53-63
51. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення процедури проведення фінансової реструктуризації»
52. Проект Закону України «Про рейтингування»
53. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (щодо захисту коштів вкладників та інших кредиторів неплатоспроможних банків та відновлення довіри до банківської системи)»
54. Пояснювальна записка до законопроекту № 8331 «Про удосконалення функціонування фінансового сектору»
55. Пояснювальна записка до законопроекту № 2413а «Про консолідацію регулювання ринку фінансових послуг»
56. Пояснювальна записка до законопроекту № 2456-д «Про захист прав споживачів фінансових послуг»
57. Проект Постанови про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо фінансових інструментів банків
58. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність» щодо уточнення окремих положень з питань банківського нагляду»

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні індикатори фінансової стійкості депозитних корпорацій

I1	Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів
I2	Співвідношення регулятивного капіталу I рівня до зважених за ризиком активів
I3	Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу
I4	Співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів
I5	Співвідношення кредитів за секторами економіки до сукупних валових кредитів
I6	Норма прибутку на активи
I7	Норма прибутку на капітал
I8	Співвідношення процентної маржі до валового доходу
I9	Співвідношення непроцентних витрат до валового доходу
I10	Співвідношення ліквідних активів до сукупних активів
I11	Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань
I12	Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу
I13	Співвідношення капіталу до активів
I14	Співвідношення великих відкритих позицій до капіталу
I15	Співвідношення кредитів за географічним розподілом до сукупних валових кредитів
I16	Співвідношення валової позиції похідних фінансових інструментів в активах до капіталу
I17	Співвідношення валової позиції похідних фінансових інструментів у зобов'язаннях до капіталу
I18	Співвідношення доходу від торговельних операцій до валового доходу

Продовження таблиці

I19	Співвідношення витрат на утримання персоналу до непроцентних витрат
I20	Спред між ставками за кредитами та депозитами (базисні пункти)
I21	Спред між найвищою та найнижчою міжбанківськими ставками (базисні пункти)
I22	Співвідношення депозитів клієнтів до сукупних валових кредитів (крім міжбанківських)
I23	Співвідношення кредитів в іноземній валюті до сукупних валових кредитів
I24	Співвідношення зобов'язань в іноземній валюті до сукупних зобов'язань
I25	Співвідношення чистої відкритої позиції за інструментами участі в капіталі до капіталу

Джерело:[34]

Додаток Б

Вихідні дані для розрахунку Індексу фінансового стресу

Π0	Ι6	Ι3	Π	Показник
22,81	0,35	31,80	17,92	3 кв. 2013
20,63	0,26	30,65	18,26	4 кв. 2013
21,55	-0,60	37,55	14,80	1 кв. 2014
21,85	0,08	47,02	15,87	2 кв. 2014
24,31	-1,25	54,98	15,96	3 кв. 2014
26,40	-4,24	61,07	15,60	4 кв. 2014
26,75	-23,53	129,52	8,35	1 кв. 2015
27,87	-12,10	94,93	9,03	2 кв. 2015
29,92	-6,88	84,18	7,09	3 кв. 2015
33,00	-5,54	129,02	12,31	4 кв. 2015
35,56	-2,39	102,57	12,03	1 кв. 2016
38,41	-1,96	93,58	13,03	2 кв. 2016
39,36	-1,11	91,60	14,22	3 кв. 2016
48,53	-12,47	89,37	12,69	4 кв. 2016
54,51	0,84	87,35	13,72	1 кв. 2017
52,98	-0,46	96,26	12,42	2 кв. 2017
53,16	-0,05	82,25	15,27	3 кв. 2017
53,94	-1,76	70,18	16,10	4 кв. 2017
52,42	1,92	67,07	16,49	1 кв. 2018
54,23	0,83	62,15	16,44	2 кв. 2018

Продовження таблиці

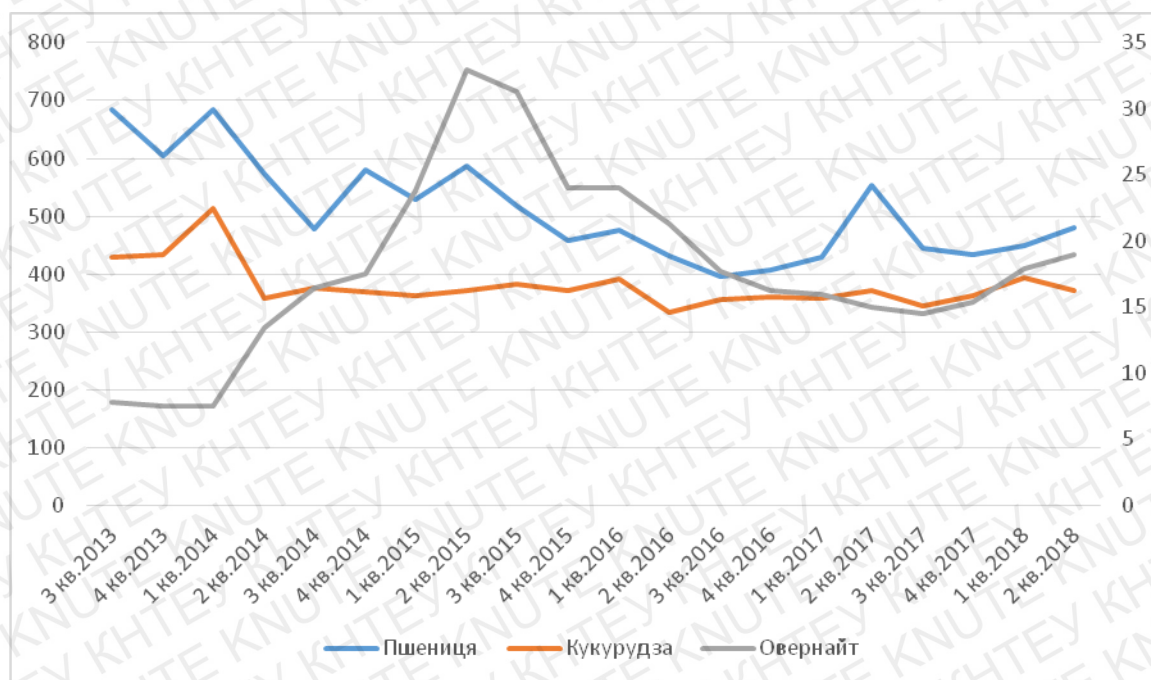
Дефіцит бюджету до ВВП	Борг до ВВП	ЗВР до ВВП	долар США	I23	I22	I12	Показник
-3,23	142,81	48,07	7,993	36,31	74,66	9,01	3 кв.2013
-7,76	153,69	42,94	7,993	34,72	73,34	6,94	4 кв.2013
-1,33	233,86	53,75	10,998	43,25	66,86	13,41	1 кв.2014
-5,56	245,75	60,45	11,833	44,53	66,25	14,64	2 кв.2014
-4,65	256,68	56,61	12,95	45,91	66,25	23,67	3 кв.2014
-11,29	327,32	35,33	15,768	47,77	64,45	31,69	4 кв.2014
1,38	506,35	77,66	23,45	57,37	62,60	113,44	1 кв.2015
-1,87	429,05	64,3	21	54,44	65,32	98,14	2 кв.2015
2,67	372,79	68,23	21,8	54,85	66,93	95,22	3 кв.2015
-13,98	407,37	82,71	24	57,90	71,22	136,03	4 кв.2015
-2,5	403,9	78,76	26,218	59,29	72,95	134,33	1 кв.2016
-5,18	352,2	73,29	24,828	56,89	79,36	122,49	2 кв.2016
-4,87	305,84	69,55	25,936	55,41	78,90	118,04	3 кв.2016
-1,23	347,09	75,99	27,19	51,35	80,51	118,88	4 кв.2016
-1,91	382,38	80,05	27,02	50,18	82,79	96,32	1 кв.2017
6,79	343,04	81,94	26,02	48,60	84,83	109,76	2 кв.2017
-2,01	291,81	68,54	25,748	47,12	84,82	89,08	3 кв.2017
-9,46	322,39	79,44	28,06	47,05	84,59	89,61	4 кв.2017
-3,2	319,77	74,5	26,3	46,60	81,69	116,14	1 кв.2018
1,5	276,42	65,48	26,327	46,20	84,18	138,78	2 кв.2018

Продовження таблиці

Показник	3 кв.2013	4 кв.2013	1 кв.2014	2 кв.2014	3 кв.2014	4 кв.2014	1 кв.2015	2 кв.2015	3 кв.2015	4 кв.2015	1 кв.2016	2 кв.2016	3 кв.2016	4 кв.2016	1 кв.2017	2 кв.2017	3 кв.2017	4 кв.2017	1 кв.2018	2 кв.2018
Платіжний баланс до ВВП	9,01	6,94	13,41	14,64	23,67	31,69	113,44	98,14	95,22	136,03	134,33	122,49	118,04	118,88	96,32	109,76	89,08	89,61	116,14	138,78

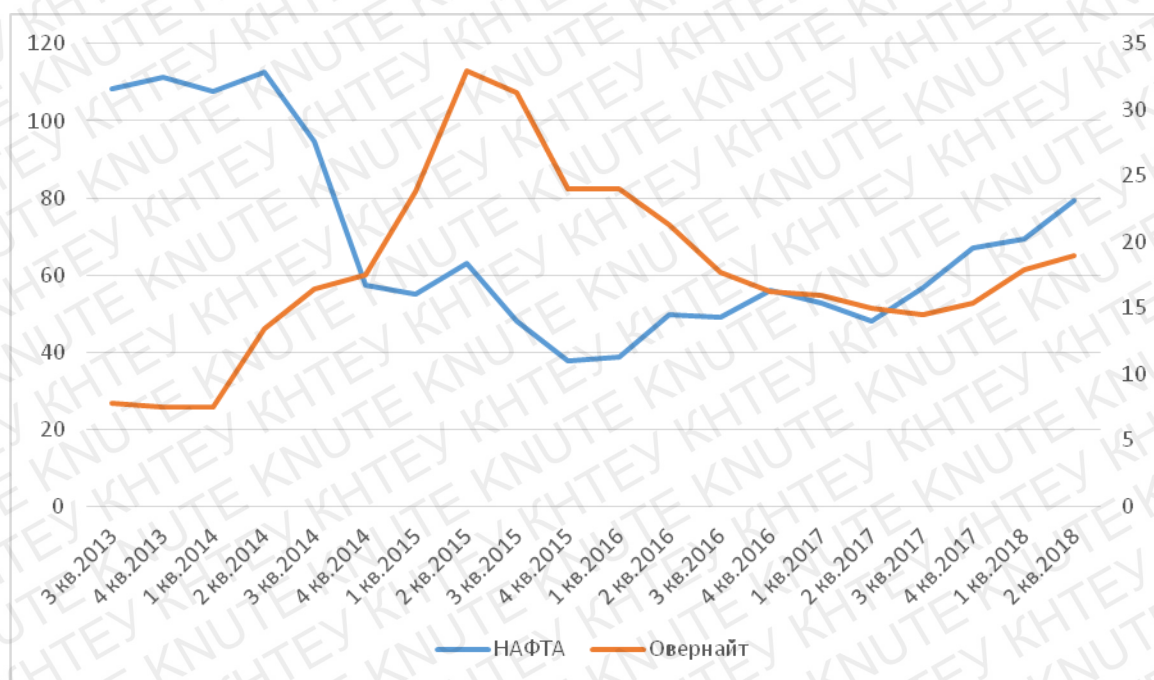
*складено автором за джерелами [34-35]

Додаток В

Динаміка світових цін на пшеницю та кукурудзу та ставки овернайт за період з 3 кв. 2013 по 2 кв. 2018 року*

*Примітка: складено автором за джерелом[34, 41]

Динамікою цін на нафту марки Brent, у дол. США за барель та ставки овернайт за період з 3 кв. 2013 по 2 кв. 2018 року*

*Примітка: складено автором за джерелом [34, 41]